

T.C.

NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS/BİTİRME TEZİ

TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATINDA DEVLET YARDIMLARI

Hilal GÜRBÜZ

İŞLETME ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Yrd.Doç Dr. Recep ERBAY

TEKİRDAĞ-2014

ÖZET

Kamu aracılığıyla ekonominin belli sektörlerine veya işletmelere sağlanan ayrıcalıklar, avantajlar ve maddi/gayri maddi destekler olarak tanımlanan devlet yardımları olgusunun, rekabet hukuku ve adil bir ticaret sistemi oluşturmak açısından DTÖ ve AB gibi uluslararası kuruluşlar tarafından düzenlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda tarım sektörü için önerilen disiplinler, doğası gereği diğer sektörlerden ayrılmakla birlikte; hedef diğer genel düzenlemelerde olduğu gibi daha liberal bir ticaret sistemi sağlamak olmuştur. DTÖ'de GOÜ sayısının fazlalığı konuya ilişkin alınan kararların bu ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillenmesi yönünde baskı oluşturmuş ve tarım sektöründe devlet yardımlarının öngörülen bir tarihte kaldırılması nihai hedef olarak ortaya konulmuştur.

Uzun yıllardan beri dünya ölçeğinde tarım ürünlerinin ihracatında en büyük müdahaleler AB tarafından gerçekleştirilmiş olup; AB, DTÖ taahhütlerini göz önünde bulundurarak ve rekabet politikasının bir parçası olarak üye ülkelerin kendi ihracatçılarına sağladığı devlet yardımlarında belli sınırlar içinde kalmaları yönünde düzenlemeler yapmıştır.

Bu itibarla çalışmanın amacı; Türkiye'nin AB'ye üyelik yolunda ve 1/95 sayılı OKK doğrultusunda tarım ürünleri ihracatındaki düzenlemeleri, AB'nin bu konudaki düzenlemeleri açısından Türkiye'den farklılıkları, DTÖ nezdinde yürütülen ileri tarım müzakereleri ve ticaret açısından tarım sektöründeki serbestleşmenin etkilerini analiz etmeye çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: tarım ürünleri ihracatı, ihracat iadeleri, devlet yardımları, AB, DTÖ

ABSTRACT

State aid fact, defined as privileges, advantages and tangible/intangible supports to the certain sectors and enterprises of the economy, is needed to regulate by transnational institutions such as WTO and EU in terms of competition law and the creation of a fair trading system. In this context, in the proposed disciplines for the agricultural sector, even though seceding from other sectors due to its nature, the target has been to provide a more liberal trading system like other general regulations. The average number of developing countries in WTO has caused to pressure in shaping the decisions taken on this issue in line with the interest of these countries and thus, the abolition of state aid in the agricultural sector on a proposed date has been put forward as the ultimate goal.

For many years, major interventions in the export of agricultural products have been carried out by EU on a world scale. Regarding to the commitments of WTO and as a part of competition policy, EU has made many arrangements in order to remain member states within a certain limits of state aids in their exports.

In this respect, the aim of the study is to analyse arrangements in exports of agricultural products in accordance with the Turkey's EU accession path and ACD No.1/95, differences of Turkey in terms of regulation on this issue by EU, advanced agricultural negotiations carried by WTO, and the effects of liberalization in agricultural sector in terms of trade.

Keywords: exports of agricultural products, export refunds, state aid, EU, WTO.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
AS	: Armonize Sistem
AT	: Avrupa Topluluğu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
BET	: Bebek Endüstriler Tezi
CIS	: The Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu)
DFİF	: Destekleme Fiyat İstikrar Fonu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı (Kalkınma Bakanlığı)
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EC	: European Commission (Avrupa Komisyonu)
FAO	: Food and Agriculture Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
FEOGA	: Fonds Europeen d'Orientation et de Garantie Agricole (Avrupa Tarımsal Rehberlik ve Garanti Fonu)
GATT	: General Aggrement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
GB	: Gümrük Birliği
GMO	: Genetiđi Modifiye Edilmiş Organizmalar
GGÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GTİP	: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GTS	: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
ITO	: International Trade Organization (Uluslararası Ticaret Örgütü)
KN	: Kombine Nomenklatör
MNF	: Most Favored Nation (En Çok Kayrılan Ülke)
MERCOSUR	: Mercado Comum do Sul (Güney Amerika Ortak Pazarı)

OECD	: OrganisationforEconomicCo-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
OKK	: Ortaklık Konseyi Kararı
OTP	: Ortak Tarım Politikası
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
STA	: Serbest Ticaret Anlaşması
TARIC	:TariffIntegredesCommunautesEuropeennes /IntegratedTariff of theEuropeanCommunities (Avrupa Topluluğu Entegre Tarife Sistemi)
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDT	: Tüketici Destek Tahmini
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
USDA	: United StatesDepartment of Agriculture (Birleşik Devletler Tarım Bölümü)
ÜDT	: Üretici Destek Tahmini

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 1982 ile 1995 yılları arasında Tokyo Turu Kodları imzalayan gelişmiş ve gelişmekte olan müzakereci taraf sayısı.

Tablo 2: Uruguay Turu öncesi turlarda tarım sektörü üzerindeki gelişmeler

Tablo 3: Uruguay Turu öncesi ve Uruguay Turu sonrası tarımsal ürünlerde bağlanantarife yüzdesi

Tablo 4: DTÖ Tarım Anlaşması metninde "tarım ürünü" olarak değerlendirilen ürünler

Tablo 5: DTÖ'ye göre ihracat sübvansiyonunu indirme taahhüdünde bulunan ülkelere bu ülkelerin taahhüt ettiği ürün sayısı

Tablo 6: 386/90 sayılı Konsey Tüzüğü uyarınca bazı istisnaları uygulama hakkındasahip AB ülkeleri

Tablo 7: 2008-2011 yılları arası bazı temel ürünlerde uygulanan ihracat iadesi (milyon TL)

Tablo 8: 2005 ile 2013 yılları arasında belli ürünlerdeki ihracat sübvansiyonulimitleri

Tablo 9: 1260/2010 Konsey Tüzüğü uyarınca2011 yılı için ihracat iadesi alacaktırarımsal ürünler ve bu ürünlere ait KN kodları

Tablo 10: İhracat iadesinden yararlanacak meyve ve sebzeler için düzenlenen ihracatlisansı türleri

Tablo 11: AB ile Türkiye arasında son üç yıl itibariyle tarım ürünleri ticaretimiktarları (milyon Euro)

Tablo 12: Son üç yıl itibariyle ürün bazında AB'nin Türkiye'ye ihracatı (milyonEuro)

Tablo 13: Ürün bazında AB'nin Türkiye'ye ihracatında uyguladığı ihracat iadesimiktarı

Tablo 14: 1996-2009 yılları arasında Türkiye'dekitoplam mal ihracatı (milyar \$) ve tarım ürünleri ihracatının toplam içindeki oranı (%)

Tablo 15: 2009 ile 2011 yılları arasında ihracat miktar endekslerinde görülen %değişme

Tablo 16: DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında ihracat sübvansiyonu taahhüt listesikapsamında yer alan ürünler ve bu ürünlere ait AS kodları

Tablo-17: Türkiye'de 2004 yılı ile 2008 yılları arasında tarım ürünlerinde verilenihracat iadesi miktarları (milyon \$)

Tablo 18: Türkiye'nin AB ile son üç yıl itibariyle tarım ürünleri ticareti miktarları(milyon Euro)

Tablo 19: Son üç yıl itibariyle ürün bazında Türkiye'nin AB'ye ihracatı (milyonEuro)

Tablo 20: 2011/2 sayılı Tebliğe istinaden ihracat iadesinden faydalanan elmayailişkin ihracat iadesi tutarı(\$/Ton)

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İhracat sübvansiyonların piyasa üzerinde etkileri

Şekil 2: Bazı ürünlerin dünya fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar

Şekil 3: 1980-2020 yılları arasında ihracat sübvansiyonu harcamalarının OTPharcamaları içindeki payı

Şekil 4: 1986 ile 2008 yılları arasında OTP'nin AB ihracatı üzerindeki etkisi (milyonton)

Şekil 5: 2010 yılında AB'nin gerçekleştirdiği ihracat miktarı (milyar dolar)

Şekil 6: Yoksullaştıran büyüme tezinin ticaret üzerindeki etkisi

KUTULAR LİSTESİ

Kutu 1: TARIC ve ihracat iadesi uygulaması

Kutu 2: Doha Turu'nun GOÜ'lerin ticareti üzerine etkileri, bu anlamda yoksullaştıran büyüme kavramı

Kutu 3: İhracat iadesi miktarının hesaplanması: yumurta

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	
ABSTRACT.....	
KISALTMALAR	
TABLOLAR LİSTESİ.....	
ŞEKİLLER LİSTESİ	
KUTULAR LİSTESİ	
İÇİNDEKİLER	
GİRİŞ	
BİRİNCİ BÖLÜM:	
1. SÜBVANSİYON VE DEVLET YARDIMLARI KAVRAMI.....	
1.1 Tanım	
1.2. Devlet Yardımı Uygulamalarının Nedenleri.....	
1.3. Tarım Sektörü Özelinde Düzenleme Nedenleri	
İKİNCİ BÖLÜM:.....	
2.TARIMSAL DEVLET YARDIMLARINA İLİŞKİN DÜNYADA İZLENEN GELİŞMELER.....	
2.1. GATT'ın Doğuşundan DTÖ Kuruluşuna Kadar Ticarete Tarım Sektöründe Yapılan Düzenlemeler.....	
2.2. DTÖ Kuruluşundan Günümüze Kadar Yaşanan Gelişmeler	
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
3. AB'DE YAŞANAN GELİŞMELER VE KONUYA İLİŞKİN MEVZUAT DÜZENLEMELERİ	
3.1. AB İçi Ticarete Devlet Yardımlarına İlişkin Mevzuat Düzenlemeleri 3.1.1	

Roma Antlaşması	
3.2. AB İle Üçüncü Ülkeler Arasındaki Ticarete Devlet Yardımlarına İlişkin Mevzuat Düzenlemeleri	
3.3. OTP Kapsamında ihracat Sübvansiyonlarının Değerlendirilmesi	
3.4. AB'nin Türkiye'ye İhracatı	
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:	
4. TÜRKİYE'DEKİ TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATINDA UYGULANAN DEVLET YARDIMLARI.....	
4.1. DTÖ Tarım Anlaşması Çerçevesinde Türkiye'nin Durumu	
4.2. AB'ye Üyelik Yolunda Ticaretteki Devlet Yardımlarının Kapsamı	
4.3. Türkiye'deki Mevzuat Düzenlemeleri	
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	
KAYNAKÇA.....	

GİRİŞ

Uzun yıllardan itibaren dünya ticaretinde, özellikle mal ticaretinde liberalleşme akımı görülürken, bu liberalleşmenin tarım sektörüne yansması sektörün kendi dinamiklerinden dolayı sınırlı şekilde gerçekleşmiştir. Gelişmiş ülkelerin (GÜ) kendi üreticilerini koruma ve gıda güvenliğini sağlamak amacıyla tarım alanında ticaret sistemine yaptığı müdahalelerden gelişmekte olan ülkeler (GOÜ) ciddi zarar tehdidi ile karşılaşmış, bu uygulamalar rekabet hukuku açısından hakkaniyetli bir ticaret sistemi oluşması yönünde ciddi engel teşkil etmiştir.

Yaygınlaşan ve misilleme savaşına yol açan tarım destekleme politikalarının ticaret sistemi üzerindeki etkilerinden dolayı, İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) sisteminde tarım sektörünün ayrı bir önemi olmuştur. Tarım ürünleri ticaretinin liberalleşmesi açısından, Avrupa Birliği'nin(AB) Ortak Tarım Politikasından (OTP) ödün vermek istememesi, GOÜ'lerin ve ABD'nin bu tutuma karşı uygulamaları üzerine Uruguay Turu'na kadar önemli ilerlemeler kaydedilememiştir.

Uruguay Turu'ndan sonra kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nde (DTÖ) tarım ürünleri ticaretini düzenlemek adına "Tarım Anlaşması" ve "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması" imzalanmıştır. Bu konuda Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması ihracat sübvansiyonlarına ilişkin özel düzenleme getirmekle birlikte; aynı konulara ilişkin Tarım Anlaşması hükümlerinin saklı tutulacağına dair hüküm getirmiştir. Bu iki anlaşma ışığında; serbest ticaret amacı esas alınarak GÜ'ler ile GOÜ'lerin öngörülen bir tarihte ve aşamalı olarak ihracat sübvansiyonlarını kaldırmaları hedeflenmiştir. Özel ve lehte muamele hükmü gereği GOÜ'ler için sübvansiyonların kaldırılması için daha ileri bir tarih hedeflenmiştir. Diğer taraftan; dolaylı yoldan sübvansiyon etkisi doğuran ihracat kredileri, kamu şirketlerinin tarım ürünü ihraç etmesi, hibeler vs. konuları da disiplin altına alınmaya çalışılmıştır.

Dünya ölçeğinde en çok ihracat sübvansiyonu uygulayan AB olmuştur. Tarım

ürünleri ticaretine ilişkin DTÖ'nün getirdiği üst düzenlemeler ve ülkelerin DTÖ nezdindeki taahhütlerine istinaden; AB, Birlik içindeki ticaret ile üçüncü ülkelere ticareti düzenlemek adına benzer doğrultudaki uygulamaları yürürlüğe koymuştur.

Genel olarak AB dâhil GÜ'lerde tarım politikaları, kendi üreticisini korumak şeklinde ortaya çıkmıştır. Yüksek tarife oranlarının sebep olduğu yüksek yurtiçi fiyatlar, hükümetleri ihracat sübvansiyonu uygulamaya itmiştir. AB'de uygulanan devlet yardımları, tarım ürünleri fiyatlarının dünya fiyatlarının oldukça üstünde oluşmasına yol açmış, bu da üretimi artırmıştır. Talepten bağımsız bir arz artışı ve dış pazarda bu ürünlerin pazarlanması için kendi üreticisini avantaj sağlama arayışları, hükümetlerin dünya fiyatları ile içindeki fiyatlar arasındaki farkı ihracat yardımı olarak ihracatçıya ödemesi ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla OTP kapsamında harcamalarda artış görülmüştür. Bunun finansmanında önemli paya sahip olan üye devletler ile bundan yararlanma oranı yüksek olan devletlerarasında asimetri oluşmuştur.

DTÖ ileri tarım müzakerelerinde ihracat sübvansiyonların kaldırılması amacıyla; bu yardımların kapsamını, yardım alacak ürünler adedini, bütçedeki harcama paylarını ve sübvansiyonların hangi aşamalar ile azaltılacağını gösteren her ülkeye özgü ülke şedülleri belirlenmiştir. Bu itibarla; GOÜ'ler ile GÜ'ler ticaret politikalarına DTÖ'ye olan taahhütlerini göz önünde bulundurarak yön vermişlerdir. Daha serbest ticaret ağının oluşturulması için kamu müdahalesinin azaltılarak birinci en iyi duruma¹ geçmek hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda AB, OTP'de bir dizi reform çalışmaları gerçekleştirmiştir. AB kendi içindeki ticarete Roma Antlaşması'nın hükümlerini esas alarak devlet kaynakları ile belli malların üretiminde rekabeti bozucu şekilde veya bu yönde tehdit oluşturan yardımların ortak piyasa anlayışı ile bağdaşmayacağını

¹"Birinci en iyi" piyasaya hiçbir müdahalenin olmadığı, fiyatın arz ve talebin kesiştiği noktada belirlendiği, optimal koşulların ve etkinliğin sağlandığı durumu ifade eder.

belirtmiştir. Diğer taraftan; üçüncü ülkeler ile ticaretinde ihracat sübvansiyonlarının uygulanma esaslarını ve ihracat sübvansiyonu alacak ürün tanımlarını KN bazında düzenlediği Konsey Tüzükleri yayımlamıştır.

AB'ye üyelik yolunda Türkiye açısından sübvansiyonlar konusu; AB ile Gümrük Birliğini oluşturan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile şekillenmiştir. Ancak 1/95 sayılı Karar sadece işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta olup, tarımsal ürünler bu kapsamda değerlendirilmemiştir. Ancak; nihai amacın Topluluğun OTP'sine uyum olduğu hususu anılan Kararda vurgulanmıştır.

1/95 sayılı Kararda devlet yardımları olgusu rekabet politikası içinde ele alınırken, AB ile 2005 yılında başlayan üyelik müzakerelerinde tarımsal ürünlerin ihracatındaki devlet yardımları konusu 11 nci fasılda "Tarım ve Kırsal Kalkınma Gündemi: Ticaret Mekanizması" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Türkiye'de ihracatta uygulanan sübvansiyonlara ilişkin temel kaynak 11.01.1995 tarihli ve 22168 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı'dır. Bu Karar ile ihracat yapan firmalara/işletmelere sağlanacak ihracat iadelerinin Para, Kredi ve Koordinasyon Kurulu aracılığıyla gerçekleştirileceği hükme bağlanmıştır. Destekleme fiyat istikrar fonu (DFİF) ile finansmanı sağlanan ihracat iadeleri, sektörün ihtiyaçları göz önünde bulundurularak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) kanalıyla ilgili firmalara/işletmelere aktarılmaktadır. İhracat iadeleri miktarı dönemsel olarak yayımlanan Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği ve Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Kararları ile belirlenmektedir. Diğer taraftan; DFİF kesintisine tabi maddeler ile DFİF'den ödeme yapılan maddelerin ihracatı "ihracı kayda bağlı mal" ²kapsamında değerlendirilmektedir.

²Bu malların ihracından önce gümrük beyannameleri İhracatçı Birlikleri tarafından kayda alınmaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlar çerçevesinde; çalışmanın ilk bölümünde, sübvansiyon ve devlet yardımları kavramı, bu kavramların yaygın olarak ikame şekilde kullanıldığı, devlet yardımı uygulamalarının nedenleri, tarım sektörünün kendine has dinamikleri ve bu dinamikler nedeniyle sektörde yoğun olarak kullanılan devlet yardımları ile tarım sektöründe liberalleşme yönündeki adımların diğer sektörlerle kıyasla nispeten neden daha geç atıldığı hususları anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, tarımsal devlet yardımları konusunda dünyada izlenen gelişmelere, bu tarihsel süreçte yaşananlara, konunun hangi amaçlarla düzenleme ihtiyacı doğduğuna, GATT sisteminde ve DTÖ'de düzenlenen hususlara ve bu amaçla yürürlüğe giren spesifik anlaşmalara, DTÖ'de gerçekleştirilen ileri tarım müzakerelerinde bu konuda atılan adımlara değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, AB'deki tarım ürünleri ticaretindeki uygulamalar, AB'nin kendi içindeki ticaret ile üçüncü ülkeler ticaretinde konuya ilişkin mevzuat düzenlemeleri, AB'nin hangi ürünlerin ticaretinde ihracat iadesi uyguladığı ve bu ihracat iadesinin OTP bütçesindeki payı, OTP'de gerçekleştirilen reformlarda sübvansiyon uygulamalarına yönelik düzenlemeler, AB'nin Türkiye'ye ihracatında uyguladığı ihracat iadeleri anlatılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, Türkiye'nin DTÖ'ye taahhütleri karşısındaki konumuna, AB'ye üyelik yolunda tarım ürünleri ticaretindeki uygulamalarına, konunun 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı açısından değerlendirilmesine ve ihracat yardımına ilişkin Türkiye'deki mevzuat düzenlemelerine yer verilmiştir.

Son olarak bu kapsamda; tarım ürünlerinde ihracat desteklerinin kaldırılmasının sektör üzerindeki etkisi, bu etkinin dünya fiyatlarını artırması, geçiş sürecinde yaşanan sıkıntıların ülkelere etkisinin değişken olması. Ancak sonuçta küresel refah artışının öngörülmesi, ihracat yardımları konusunda AB uygulamaları ile Türkiye'deki düzenlemeler arasındaki farklılıklar, Türkiye'deki konuya ilişkin mevzuat düzenlemelerinde yapılması gerekenler sonuç ve değerlendirme bölümünde anlatılmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında; konuya ilişkin mevzuat ve literatür taramaları yapılmış olup, başlıca yararlanılan metinler DTÖ Tarım Anlaşması, DTÖ Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması, 1234/2007 sayılı, 386/90 sayılı ve 1260/2010 sayılı AB Konsey Tüzükleri, İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı, 2010/10 Sayılı Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi Ve Koordinasyon Kurulu Tebliği olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM:

1. SÜBVANSİYON VE DEVLET YARDIMLARI KAVRAMI

1.1 Tanım

"Devlet yardımı" kavramını genel olarak belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine göre nispeten gelişmesini sağlamak amacıyla kamunun çeşitli araçlarla yaptığı maddi veya gayri maddi destekler veya kamunun belli ekonomik faaliyetlere sağladığı avantajlar olarak tanımlamak mümkündür.

Konuya ilişkin yapılan çalışmalarda "sübvansiyon" ve "devlet yardımı" kavramlarının sıkça birbirlerini ikame edici şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. "Sübvansiyon" kelimesi genel olarak parasal yardım³ olarak tanımlanırken, devlet yardımı ise "sübvansiyon"u da kapsayan olumlu ek fayda yaratacak eylemler, müdahaleler anlamına gelmektedir.

Devlet yardımları; ihracat iadesi, karşılıksız transferler, avantajlı krediler, kredi garantisi, vergi, resim ve harç istinası, KDV iadesi, faiz sübvansiyonu vb. şekilde uygulanmaktadır.⁴

1.2. Devlet Yardımı Uygulamalarının Nedenleri

Devlet yardımları uygulamaları için birçok nedenler gösterilmekte olup, bunlar arasında bir ekonomik faaliyeti teşvik etmek, doğal özelliklerinden dolayı sektörlerde yaşanan dalgalanmaları stabilize etmek⁵, üretici gelir seviyesini muhafaza etmek ve bu anlamda gelir dağılımını etkileyerek istihdamı artırmak, dünya piyasasında devletlerin kendi özel sektörünün payını artırmaya çalışmak, endüstriihtiyacını karşılamak, bebek endüstriler⁶ gibi ekonomik kaynaklı nedenler olduğu gibi politik tercihlere bağlı nedenler de yer almaktadır.

³<http://www.tdk.gov.tr>, 09/09/2011

⁴DPT, 2006, "Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Giriş, s.4

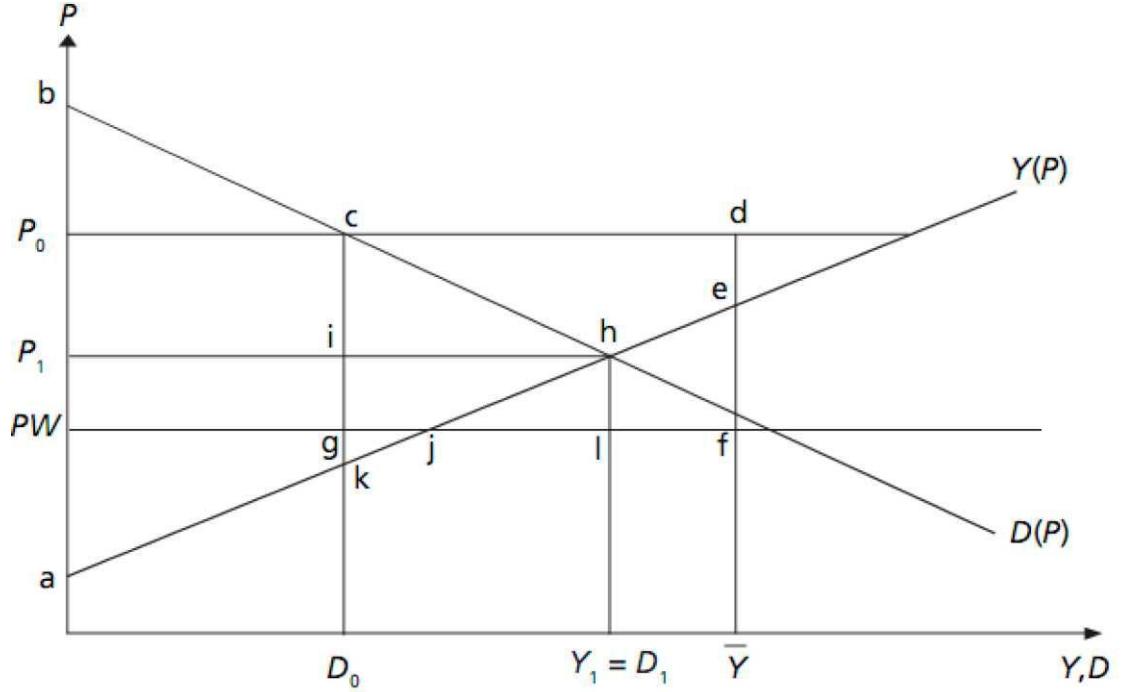
⁵Bu husus yoğun olarak tarım sektöründe karşımıza çıkmaktadır.

⁶**Bebek endüstriler:** Yeni kurulan firmaların/sektörlerin piyasada hakim oluncaya kadar geçici ve seçici olarak korunmasıdır.

Bu anlamda; konunun hükümetleri aşan (transgovermental) oluşumlarda rekabet hukuku açısından değerlendirilmesi, yardımların kamu bütçesi üzerindeki etkisi, bu yardımların etkinliğinin sorgulanması vs. de tartışma konusu olmuştur. Örneğin; uygulanan devlet yardımlarının ticaret üzerinde saptırıcı etki yaratması (Bkz. Şekil-1), bunun üretici ve tüketici açısından neden olduğu refah kaybı/kazancı, ülkeler arasında misilleme etkisinin ortaya çıkması, devletler üstü kurumlar ile bunların düzenlenme gereksinimi, diğer taraftan; piyasa mekanizmasının etkin işlemediğini gerekçe göstererek "İkinci en iyi durum-second best" olgusuna dayanarak devlet yardımlarını makul gören görüş bu süreçte karşımıza çıkmaktadır. Bütün bu olgular uygulanan devlet yardımları için yaptırıcı kurallar koyma gereğini doğurmuştur.

Diğer taraftan; ülkeler yüksek üretim dönemlerinde daha fazla ihracat, düşük üretimin olduğu dönemlerde daha az ihracat yaparak yurtiçi piyasadaki dalgalanmaları azaltmak için de ihracat sübvansiyonu uygulamasını tercih etmişlerdir. Dolayısıyla yurtdışı piyasasında satılan mal miktarı, , hükümetlerin yurtiçi piyasadan ne kadar ürünü ihracat amacı ile çekmek istediklerine göre belirlenmektedir. Yurtiçi piyasalarda istikrarlı bir ortam sağlamak için ihracat sübvansiyonu uygulamasına başvurmak dünya piyasalarındaki oynaklığı (volatility) artırarak ticaret akışının rekabetçi piyasa mekanizması tarafından belirlenmesinden ziyade, sübvansiyoncu ülkelerin yurtiçi politikaları tarafından belirlenmesine yol açmaktadır.

Şekil 1: İhracat sübvansiyonlarının piyasa üzerinde

Kaynak: Gohin ve Gautierl, 2005:11.

Yukarıda şekilde P_1 ; $D(P)$ yurtiçi talep eğrisi ile $Y(P)$ yurtiçi arz eğrisinin kesişmesi sonucu oluşan yurtiçi denge fiyat düzeyini, PW ; dünya arz ve talep eğrilerinin kesişmesi sonucu oluşan dünya fiyatını göstermektedir. P_0 devletin uyguladığı ihracat desteği neticesinde oluşan yeni fiyat doğrusudur. P_0 fiyattan yurtiçinde Y kadar üretim yapılmakta olup, aynı fiyat düzeyinde talep miktarı ise D_0 'dır. Dolayısıyla YD_0 kadar ürün ihraç edilmektedir. Uygulanan devlet yardımı sonucu tüketicinin refahında meydana gelen kayıp P_0 chP_1 alanına eşittir. Üreticinin refahında da P_1hdP_0 alanı kadar artış meydana gelmektedir. İhracat yardımlarının devlete yüklediği toplam maliyet ise P_0 $dfPW$ alanına eşittir. Küçük ülkelerin dünya dış ticaret haddini değiştirme imkanı olmadığından yurtdışında üreticiler PW fiyatında sonsuz esnek talep eğrisi ile karşı karşıyadırlar. Bu itibarla; yurtdışında PW fiyatı ile karşı karşıya olan tüketicilere refah transfer edilmektedir.

Dolayısıyla; sübvansiyon sağlayan ülkeler refahı diğerlerine transfer ettiği halde

neden diğer ülkelerin bundan Őikayetçi olduğu sorusu sıklıkla karşımıza çıkar. Bunun iki sebebi vardır:

Ülkeler homojen deđillerdir. İhracat sübvansiyonu verilmesi halinde net ithal eden ülkeler kazanç sađlarken net ihraç eden ülkeler bundan zarar görür.

Bir ülke ister net ihracatçı ister net ithalatçı olsun üreticiler daima dünya piyasası fiyatlarının düşmesinden zarar görür.

Bu anlamda; ihracat sübvansiyonunu kaldırmak dünya fiyatlarını artıracaktır. Bundan başlıca faydalananlar da; verilen sübvansiyonları dolaylı yoldan finanse eden vergi ödeyenler ile diğer ülkelerdeki üreticiler olacaktır.

1.3. Tarım Sektörü Özelinde Düzenleme Nedenleri

Tarım sektörü özelinde devlet yardımları için yapılan tanım; hem transfer ödemelerini hem de bir firmanın veya ürünün faydalandığı her türlü kamusal yardımı kapsmalıdır. Bu çerçevede; neden tarım ürünleri ihracatında yardımın ortaya çıktığını anlamak, tarım sektörüne neden bu kadar müdahalede bulunulduğu ve sağlanan kamu desteğinin açıklanması için tarım piyasasının kendine özgü niteliklerine değinmekte fayda vardır:⁷

⁷ Peters, R., "Roadblock To Reform: The Persistence of Agricultural Export Subsidies", 2006, s.11.

⁸ ZEMHERİ, O., "AB'ye Üyelik Yolunda Tarımda Devlet Yardımlarının Düzenlenmesi" , 2010, s.8.

Girdi(toprak) sabittir.

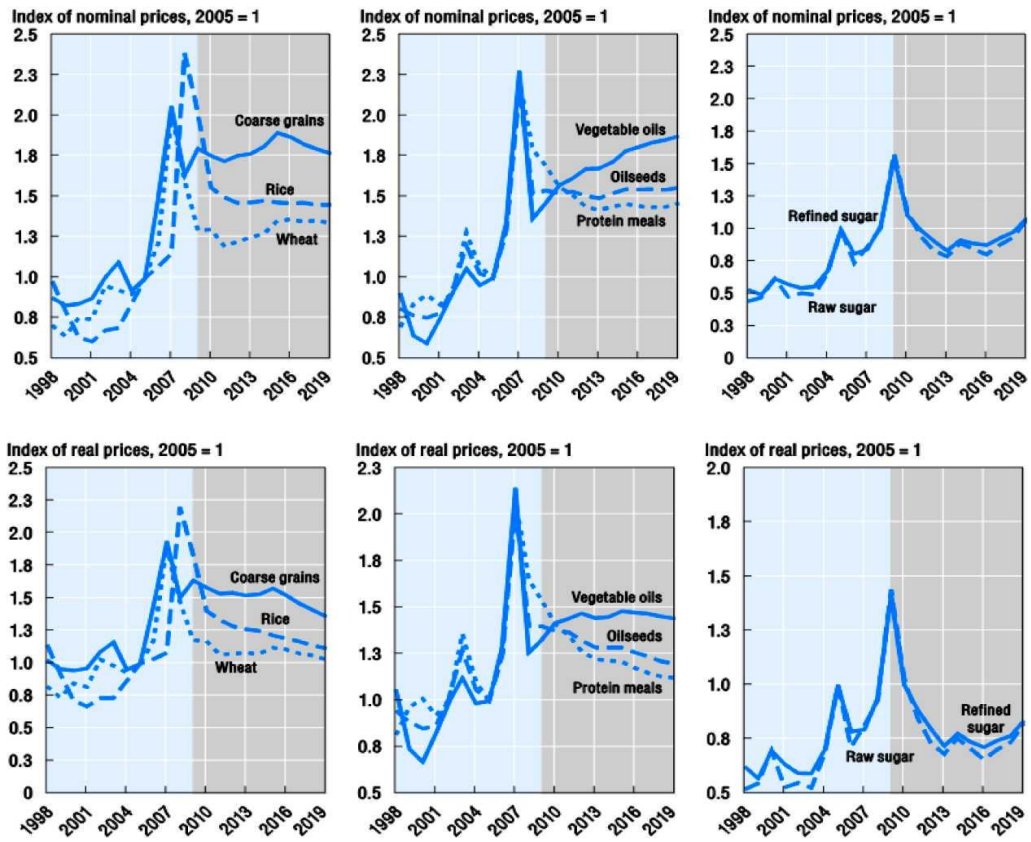
Arz ve talebin fiyat esnekliği düşüktür.

Üretim doğal koŐullara aşırı duyarlı olup, tarım ürünleri fiyatları Şiddetli mevsimsel dalgalanmalara uğramaktadır. Arzda meydana gelen istikrarsızlıklar, talep esnekliği düşük olduğundan doğrudan fiyatları

⁷TARAKŐIOĐLU, M., "Uruguay Turu Sonrası Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile Ulusal Tarım Destekleme Politikalarına Getirilen Kısıtların İncelenerek Türkiye İçin Değerlendirilmesi", 2000, s.5.

etkilemektedir.⁸2005 yılı temel yıl kabul edilerek (100), 1998 ile 2019 yılları arasında buğday, pirinç, kaba taneli tarım ürünü, bitkisel yağlar, yağ tohumları, protein ürünü, rafine şeker, ham şeker ürünleri için nominal ve reel fiyatlarda yaşanan dalgalanmalar Şekil-2'de gösterilmektedir.

Şekil 2: Bazı ürünlerin dünya fiyatlarında yaşanan dalgalanmalar

Kaynak: OECD-FAO Agricultural Outlook 2010-

⁸**King Kanunu:** Tarım ürünleri, temel ürünler olup, düşük talep esnekliğine sahiptirler ve bu itibarla; arzda meydana gelen dalgalanmalar doğrudan fiyatların dalgalanmasına yol açar.

Talebin gelir esnekliđi dūşüktür.

Tarım ürünleri hacimli/bozulabilir ürünlerdir.

Teknolojik gelişme arz yapısında oluşan sorunları giderirken, bu bağlamda talep tarafı ile arz tarafı arasında uyum problemi ortaya çıkmaktadır.

Bütün bunlara ek olarak; uygulamalarının nedenini anlamak açısından özellikle devlet yardımları olgusunun ortaya çıkmasına önayak olan tarihsel süreçte bakmakta da fayda vardır. Büyük Buhran sonrası dünya genelinde tarımsal destekleme politikaları yaygınlaşmış olup, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden düzenlenen ticaret sisteminde bu politikaların ticaret sistemi üzerinde yarattığı etkilerden dolayı bu politikalara sınır getirilmeye çalışılmıştır.

Uruguay Turu öncesi tarım ürünleri ticaretinin disipline alma girişimleri özellikle AB'nin OTP'den ödün vermek istememesi üzerine çözümsüz kalmıştır ve Uruguay Turu sonrası imzalanan Tarım Anlaşması ile dünya tarım ürünleri ticaretinin diğer normal çok taraflı anlaşma kurallarına tabi olmasını sağlamak amacıyla reformlar başlatılmıştır. Reformlar genel olarak iki temel üzerinde yoğunlaşmıştır: ağırlıklı olarak üretici refahını artırma amacı doğrultusunda ihracat sübvansiyonu ile ulusal destekleme politikaları. Ulusal destekleme politikaları çoğu zaman ihracat politika araçlarının, özellikle sübvansiyonların kullanımını da gerektirmektedir. Detayları daha sonra anlatılacak olan tarihsel süreçte çeşitli kurallar geliştirilerek bu iki konu disiplin altına alınmaya çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM:

2.TARIMSAL DEVLET YARDIMLARINA İLİŞKİN DÜNYADA İZLENENGELİŞMELER

2.1. GATT'ın Doğuşundan DTÖ Kuruluşuna Kadar Ticarete Tarım Sektöründe Yapılan Düzenlemeler

2.1.1. GATT sistemi, hedefi ve ilkeleri

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya ticaretini düzenlemek üzere kurulmak istenen Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) başarısız olmuş ve yerine uluslar arası bir kurum kurulana kadar 30.09.1947 tarihinde imzalanan ve 10.01.1948 tarihinde yürürlüğe giren GATT anlaşmasının uygulanması kabul edilmiştir. 1947 yılında kurulan GATT 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşuna kadar uygulamada kalmıştır. GATT, yaptırım gücü olan bir örgütten ziyade, bir anlaşmadır.

Dış ticaretin serbestleşmesi amacıyla oluşan GATT'ın temel hedefleri; gümrük tarifelerinin düşürülmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması, rekabeti bozucu etkenlerin ortadan kaldırılması ile ticaretin önündeki engellerin azaltılarak daha liberal bir sistem oluşturulmasıdır.

GATT genel olarak üç konu üzerine inşa edilmiştir:

- Tarife indirimleri ve bağlamalar (tariffs and bindings): Yapılan müdahalelerin tarife yoluyla yapılması, diğer müdahalelerden kaçınılması, bazı ürünlerin tarife oranlarında indirime gidilmesi, bazı ürünlerin ise tarife oranlarının sabit tutulması.

En Çok Kayrılan Ülke (MNF): Bir ülkenin diğer ülkeye sağladığı kolaylığın, diğer tüm ülkelere de sağlanması.⁹

Ulusal Muamele Kuralı (National Treatment Rule) : Hükümetlerin yurtiçinde

⁹**MNF'nin istisnaları:** AET, BET, GTS (GOÜ'ler belirlenmiş ürünler için karşılıklılık esasına dayanmadan anlaşma imzalayabilirler.), STA'lar, Özel Tercihlerdir. (İngiltere'nin eski sömürgesi olan ülkelere -CIS-uyguladığı özel rejimler.) (*Karşılıklılık kuralı -Reciprocity-* talepte bulunan ülkelerin karşılığında ilave taviz vermelerini garanti altına alır.)

kendi sektörüne sağladığı kolaylığın, yurtdışında faaliyette bulunan diğer yabancı işletmelere/sektörlere de sağlanması.

2.1.2. GATT müzakereleri

GATT ile başlayan sistem GATT'ın hükümleri çerçevesinde müzakere turlarıyla devam etmiştir. Çok taraflı ticaret müzakerelerini kapsayan bu turlar başta tarifeler ve indirimler üzerinde yoğunlaşmış, ardından tarife dışı destekleri ve anti-dampingi içine alarak Uruguay Turuyla birlikte DTÖ'nün kuruluşuna kadar devam etmiştir.

Belli başlı müzakereler şunlardır:

Cenevre Konferansı (1947)

Annecy Konferansı (1949)

Torguay Konferansı (1950-1951)

Cenevre Konferansı (1955-1956)

Dillion Turu (1960-1962)

Kennedy Turu (1963-1967)

Tokyo Turu (1973-1979)

Uruguay Turu (1986-1994)

Tarife dışı engellere ilk kez dikkat çeken Kennedy Turu'dur. Tokyo Turunda ise tarife dışı engellerin düzenlenmesi konusu daha geniş kapsamda ele alınmış olup, konunun geliştirilmesine yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. Son olarak Uruguay Turunda dünya ticaretindeki kuralları ortaya koyan bir dizi antlaşma yapılarak GATT sistemi yerine geçecek DTÖ kurulmuştur.

2.1.3. GATT Anlaşma metninde yer alan düzenlemeler

Ticaret politikasında ihracat sübvansiyonu konusu GATT Anlaşması Madde XVI'da düzenlenmiştir.

" Madde XVI/1: (Genel Sübvansiyonlar) Müzakereci taraflar, doğrudan ya da dolaylı olarak bir ürünün ihracatını artıran veya ithalatının azalmasına yol açan gelir veya fiyat desteğini de kapsayan bir sübvansiyon önerirse; müzakereci

*taraflar sübvansiyonun kapsamını, çeşidini, uygulanan ürün üzerindeki muhtemel miktar etkisini belirtmek zorundadırlar. Diğer müzakereci tarafların çıkarları uygulanan sübvansiyon ile tehlikeye girdiğinde, çıkarları zedelenen taraf sübvansiyonu uygulayan müzakereci taraf ile uygulanan sübvansiyona limit getirme konusunda görüşmek zorundadır. "*¹⁰

ABD'nin ihracat sübvansiyonu üzerindeki taahhütlerin İTO'ya adapte olabilmek adına beklenmesi konusunda ısrarı üzerine, 1947 GATT Anlaşması ihracat sübvansiyonları üzerine pek bir düzenleme getirememiştir. 1955'de İTO'nun kurulamayacağı kesinleşince GATT müzakereci taraflar, ihracat sübvansiyonu konusuna çözüm getirmek adına Madde XVI'a üç madde eklenmesi üzerine anlaşmışlardır:

-Madde XVI/2 ihracat sübvansiyonlarının olumsuz etkilerini vurgulamaktadır.

"Madde XVI/2: Müzakereci taraflar bir üründe uygulanan ihracat sübvansiyonununun

*hem ithalatçı hem ihracatçılar için zararlı etkileri olduğunu fark etmişlerdir"*¹¹

-Madde XVI/3 ise "birincil-primary product"¹² ürünlerde uygulanan ihracat sübvansiyonu için görece yumuşak bir kural getirmiştir. ¹³"Equitable share-eşit/adil paylar" olarak anılan bu kural müzakereci tarafın kullandığı sübvansiyon politikası ile dünyadaki toplam ihracattaki paydan, kendi eşit-adil payından daha

¹⁰GATT Anlaşma metninin gayri resmi çevirisidir.

¹¹GATT Anlaşma metninin gayri resmi çevirisidir.

¹²Birincil ürün kavramı aynı anlaşmanın XVI-B kısmında "doğal haliyle veya uluslararası ticareti yapılabilmesi

amacıyla işlemeden geçmiş haliyle her türlü tarım, ormancılık, balıkçılık veya mineral ürünler" olarak

tanımlanmaktadır. (1979 ve 1994 Güncellenmiş Sübvansiyonlar Kodlarından mineraller birincil mallar

kategorisinden çıkartılmıştır.)

¹³Hudec, R., "Does The Agreement On Agriculture Work? Agricultural Disputes After Uruguay Round",

1998,

s.8.

fazla hak elde edememesi olarak tanımlanmakta olup; adil/eşit paylar tarım ürünleri ihracatındaki sübvansiyonlara etkili şekilde sınır çizememiştir. Dolayısıyla GATT altında sübvansiyon harcaması sınırsız bir şekilde uygulanır hale gelmiştir. Çünkü "adil-eşit pay" kavramının spesifik sınırları olan bir kavram olmaması bu maddenin etkin şekilde uygulanmasını zorlaştırmış olup, devletler bu uygulamanın ticaret üzerinde saptırıcı etki yarattığını kanıtlayamamışlardır. Bu durum DTÖ ile tamamen farklılaşmış olup, "adil paylar" kavramı günümüzde her ülke ve her ürün grubu için DTÖ Tarım Komitesince şeffaflık ve ihtiyaçlar oranında "kesin miktarlar" olarak ifade edilmektedir.

*" Madde XVI/3: Müzakereci taraflar birincil ürünlerin ihracatındaki sübvansiyon kullanımını önlemek adına çabalamalıdır. Bununla birlikte; eğer bir müzakereci taraf bir bölgedeki birincil ürünün ihracatının artmasına neden olacak doğrudan ya da dolaylı bir sübvansiyonu sunarsa, bu sübvansiyon, bir müzakereci tarafın bir ürünün dünya ihracatındaki "eşit payın" dan daha fazla bir paya (önceki temel dönem sırasında bir ürünün ticaretinde müzakereci tarafların hesaplanan payından fazla) sahip olması şeklinde sonuç doğurması halinde uygulanmayacaktır. "*¹⁴

-Madde XVI/4 her tür "nonprimay" (birincil ürünler dışında kalan) ürünler için ihracat sübvansiyonunu engelleyen bir kural getirmiştir.

*" Madde XVI/4: 01.01.1958 veya uygulanabilir daha erken bir tarihten itibaren, müzakereci taraflar, birincil ürünlerde sübvansiyon uygulaması sonucu bu ürünlerin ihracatında, yurtiçindeki piyasadaki satıcıların benzer ürünlerin satışındaki fiyattan daha düşük fiyattan satılmasına yol açan doğrudan ya da dolaylı bir sübvansiyon uygulanması yasaklanmıştır. 31/12/1957'ye kadar hiçbir müzakereci taraf 01/01/1955'den itibaren varolan sübvansiyon alanını genişletemez. "*¹⁵

Diğer taraftan; birincil veya birincil olmayan ürünler diye bir ayırım öngörmeyen

¹⁴GATT Anlaşma metninin gayri resmi çevirisidir.

¹⁵GATT Anlaşma metninin gayri resmi çevirisidir.

"GATT Madde VI: Anti-damping ve telafi edici vergiler" hükmü, birülkenin ihracat sübvansiyonu uygulayarak "eşit/adil hak" kuralını ihlal etmesi¹⁶ halinde, diğer ülkeye telafi edici önlemler alması için izin vermektedir.

2.1.4. Çok taraflı ticaret müzakerelerinin tarıma olan etkileri

GATT kuruluşundan itibaren 20 yıl içinde sübvansiyon konusu üzerinde önemli bir düzenlemeye gidilmemiş olup, bu süreçte özellikle Avrupa'da ve bazı diğer ülkelerde koruyucu tarımsal politikalar karşımıza çıkmaktadır. 1970'lerin ortalarına doğru ihracat sübvansiyonları uygulamasının öneminin arttığı görülmektedir. Dünya pazarına sunmak için yurtiçi üretimde kendine yeterlilikten ziyade aşırı arz, dünya piyasası için üretim ve bunların pazarlama çabaları sonucu ihracat sübvansiyonun artan kullanımı diğer ülkelerdeki ihracatçıların aşırı tepkisine neden olmuştur.

AT'nin 1962 tarihinde uygulamaya koyduğu OTP, ilk defa tarife dışı önlemleri müzakere konusu yapan ve ilk defa tarımsal ürünleri ana müzakere konularına eklenmesinin kararlaştırıldığı Kennedy Turunda ve Tokyo Turunda tarım müzakereleri önünde ciddi engel oluşturmuştur. OTP'nin başlıca amacı; düzenli bir ürün arzı ile tarım ürünleri fiyatlarının bütün Topluluk ülkelerinde yakınlaşmasını sağlamak ve tarımsal nüfusun refahının artmasına çabalamaktır. Bu anlamda; küçük tarımsal üreticileri aşağı doğru fiyat kırılmaları karşısında korumak amacıyla tarımcılıkla uğraşan nüfusun gelir düzeyi ön planda tutulmuştur ve dolayısıyla hükümet müdahaleleri ile fiyatlar arz ve talebin kesiştiği noktanın üzerinde oluşmuştur. Bu da ürün stoklarının artması ve bu stokların bir kısmının da ihracat sübvansiyonu ile dış piyasaya sunulması sonucunu doğurmuştur. OTP, ihracat sübvansiyonu uygulaması ile özellikle hububat, şeker ve süt ürünlerinde¹⁷ dünya tarım ürünleri fiyatlarının düşmesine

¹⁶FAO, MultilateralTradeNegotiations On Agriculture, 2011.

¹⁷1978'de AT'nin özellikle şeker üzerinde ihracat sübvansiyonu uygulamasına karşı Brezilya ve Avustralya

konuyu dünya gündemine taşımıştır ve sübvansiyonlardan dolayı Avrupa'nın şeker ihracındaki artan payı GATT

neden olmuştur.

Petrol Krizi, İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın AT'ye üye olması Tokyo Turu konjonktüründe başlıca dikkat çeken olaylardır. Bu anlamda, AT, OTP'den taviz vermemekte hala ısrarcı olduğu ve korumacılık taleplerinin yükseldiği dönemdemüzakereleri tıkayan tarım konusuna ilişkin büyükbaş hayvan ve süt ürünleri hakkında iki anlaşma imzalanmışsa da konu çözümsüz kalmıştır.

Tokyo Turu ile "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Kodu- Subsidies and Countervailing Measures Code" ile ihracat sübvansiyonları konusu üzerine ciddi kurallar getirilmeye çalışılmıştır. "Eşit-adil" kelimesi ile bir ülkenin normal piyasa koşullarında dünya ihracatında elde edebileceği pay ima edilse bile, kullanılan sübvansiyon sonucunda ülkenin toplam ihracatta ne kadarının adil/hak ettiği pay olduğu ispat edilememiştir. Bu itibarla; "eşit paylar" kavramı daha spesifik şekilde tanımlanmak istense de, bunda pek başarılı olunamamıştır. Bu da 1985 yılından itibaren ABD'nin, AB'nin ihracat sübvansiyonları ile mücadele etmek için misilleme yolunu seçmesine sebep olmuştur.¹⁸

Tokyo Turu'nda az sayıda GOU, söz konusu Kodu imzalamıştır. Kodlar bağımsız anlaşmalar olarak planlanmış ve sadece imzalayan ülkeleri hükümlere uymaya zorlamıştır. Fakat GATT yükümlülükleri MNF temelli uygulandığından kodları imzalamayan GATT üyeleri de imzalayanlarla aynı anlaşmayı kabul etmiş sayılmışlardır. Aşağıda Tablo-1'de Tokyo Turu'nda Kodları imzalayan ülke sayıları verilmiştir.

Madde XVI:3 „ün belirttiğinin aksine "eşit paydan" daha fazla pay aldığını göstermektedir.

¹⁸Bu anlaşmaya Türkiye 1985 yılında taraf olmuştur.

Tablo 1: 1982 ile 1995 yılları arasında Tokyo Turu Kodları imzalayan gelişmiş ve gelişmekte olan müzakereci taraf sayısı.

Kodlar	Gelişmekte Olan Ülke Sayısı		Gelişmiş Ülke Sayısı	
	Şubat 1982	Aralık 1995	Şubat 1982	Aralık 1995
Standartlar	15	24	21	21
Hükümet Alımları	1	3	10	10
Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler	8	16	12	10
Gümrük Değerleme	7	25	11	11
İthalat Lisansı	11	19	12	11
Anti-damping	9	17	11	10

Kaynak: World Trade Report 2007, 235s.

Diğer taraftan, bu Tur sonunda Avrupa ülkeleri ile Japonya'da tarımsal¹⁹ ürünler için bağlama seviyesi (binding) %44 ile %69 Aralığında değişirken, GÜ'lerin tarımsal tarifelerde tam bağlama sağlamaları Uruguay Turu²⁰ ile gerçekleşmiştir.

Tablo-2'de Uruguay Turu'na (1986) kadar tarım sektörü üzerinde yaşanan gelişmeler ana hatları ile özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 2: Uruguay Turu öncesi turlarda tarım sektörü üzerindeki gelişmeler

Turlar	Tarım Sektöründe Atılan Adımlar
- Cenevre Turu (1947) - Annecy Turu (1949) - Torquay Turu (1950/1951)	
-Cenevre Turu (1955/1956)	Birincil ürünlerde ihracat sübvansiyonu kullanımına izin verilmesi gözden geçirildi.
-Dillion Turu (1960/1962)	Avrupa Topluluğu mısır gluteni, diğer yağlı tohumlar ve pamuk için düşük veya gümrük vergisiz girişe izin verdi.
	Tarım müzakerelerinde Avrupa Topluluğu'nun OTP'si
¹⁹ "Bağlanma (binding)" ülkelerinin uyguladığı tarife oranlarını sabit tutmaya -Kennedy Turu (1963/1967) üzerine taahhütte bulunmasıdır.	gündem maddesi olarak referans fiyatları arasındaki marjı bağlı hale getirmeye
²⁰ Dünya Ticaret Raporu, "Çok Taraflı Ticaret Sisteminin 60. Yılına Başarılar ve Engeller", s.186.	Çalışma, ancak müzakerelerin bağlanma başarısızdır.
-Tokyo Turu (1973-1979)	Tarım konusu ayrı bir gündem maddesi olarak ele alınmıştır. Bazı küçük tarife indirimleri ve kota artışları sağlanmasına rağmen, müzakereler genel olarak başarılı olamamıştır.

Sonuç olarak; GATT'ın zayıf kurumsal yapısı, yaptırım gücünün sınırlı olması, mevzuat maddelerinde yapılan tanımlamaların spesifik bir olguyu ifadeedememesi getirilen kuralların sınırlı şekilde uygulanmasına yol açmıştır. Diğer taraftan; OTP'nin kuruluşuna denk gelen Kennedy Turu'ndan itibaren yurtiçi üretim desteklerinin de disiplin altına alınmamasından dolayı tarım sektöründe uygulanan²¹ ihracat sübvansiyonları konusunda çok taraflı bir disiplin oluşturulamamıştır.

Diğer taraftan; Uruguay Turu öncesinde ülkelerin tarım ürünlerinde uyguladıkları ulusal politikalar düzenlenemediğinden, ticaret politikalarında da kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır. Dolayısıyla üretici gelirlerinin korunması ve gıda güvenliği (food security)²² amacıyla yürütülen ulusal destekleme politikaları için de kural ve disiplinler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ulusal politikalarda düzenlemeye gidilmeden ihracat sübvansiyonlarında veya yüksek tarife oranlarında düzenlemeye gidilemeyeceği anlaşılmıştır. Bu anlayış, Uruguay Turu'nda Tarım Anlaşması imzalanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

1982 yılında GATT Bakanlar Konferansı'nda tarım konusunun çok taraflı ticaret sistemi içinde düzenlenmesi amacıyla "Tarım Ticareti Komitesi" oluşturulmuştur. Eşzamanlı olarak Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) de bu konuda sorunların tespiti açısından Üretici Destek Tahmini (UDT) ve Tüketici Destek Tahmini (TDT) hesaplamalarını geliştirmiştir.

1986 yılında Uruguay Turu resmi olarak başlamış olup; bütün tropik ürünlerin ticaretinde tam serbestleşme amaçlanmış, tarım ticaretinin önündeki bütün dolaylı

²¹Hudec, R., "DoesTheAggrement On AgricultureWork? AgriculturalDisputesAfter Uruguay Round.", 1998, s 20. (Aktaran Kişi: Mehmet TARAĞÇIOĞLU s.69)

²²**Gıda güvenliği:** Bir ülkenin iç tüketimini sağlayacak şekilde gıda arzına sahip olması, kendi kendine yeterliliği sağlamasıdır.

ve dolaysız engellerin azaltılarak daha rekabetçi ortam sağlanması ve bu konudaki ulusal sağlık ve bitki düzenlemelerinin olumsuz etkilerinin giderilmesi hususunda çalışma başlatılmıştır.

Uruguay Turu başlangıcında; ABD tarım ürünleri ticaretinde tam serbestlik öngörürken; AB, OTP'de serbestleşmeye gitmekten ziyade bazı ürün gruplarında düzenleme yapılmasını istemiştir. Ayrıca zengin doğal kaynakları ile elverişli iklimözelliklerine sahip net tarım ihracatçısı olan CAIRNS²³ grubu ve diğer gelişmekte olan ülkeler, "karşılaştırmalı üstünlükler" teorisine dayanarak gelişmiş ülkelerdeki desteklemeye karşı çıkmışlardır. Japonya başta olmak üzere pirinç ihracatçısı Uzakdoğu ülkeleri yurtiçindeki üreticileri gözeterek pirinç konusunda özel hükümler getirilmesini talep etmişlerdir. Başta ABD ile AB arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve diğer hususlar sonucu müzakereler 1989 yılında yeniden başlamıştır. Tarım ürünleri ticareti üzerine taslak metinler hazırlanmış olmakla birlikte; 1992'de OTP'de Mac Sharry Reformu²⁴ sürecin yeniden uzamasına yol açmıştır.²⁵

Uruguay Turu'nun sonucunda "Tarım Üzerine Anlaşma" imzalanmıştır ve tarım ticaretinde üç ana konu belirlenmiştir: piyasa erişimi (market access), yerli destek ve ihracat sübvansiyonu. Bu anlaşma sübvansiyonların indiriminden ziyade tarımsal piyasaların gelecekteki liberalizasyonunu sağlamak için bir çerçeve yaratmış olup, bu alanda da iki önemli adım atılmıştır:

Tarımsal tarifelerin tamamı bağlanmıştır.

Tüm tarımsal tarifelerde ortalama %37'lik bir indirim sağlanmıştır.

²³**CAIRNS grubu:** Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Şili, Kolombiya, Fiji, Macaristan, Endonezya, Malezya, Paraguay, Filipinler, Yeni Zelanda, Güney Afrika, Tayland, Uruguay.

²⁴Mac Sharry Reformu ile

²⁵TARAKÇIOĞLU, M., "Uruguay Turu Sonrası Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile Ulusal

Tarım Destekleme Politikalarına Getirilen Kısıtların İncelenerek Türkiye İçin Değerlendirilmesi", 2000, s.74

Aşağıdaki Tablo-3'de Uruguay Turu öncesi ve sonrası tarımsal ürünlerde bağlanan tarife oranını göstermektedir.

1995 ile 2005 yılları arasında GOÜ'lerin 10 yıl içinde ihracat sübvansiyonu harcamalarını %24, sübvansiyon edilen ürün miktarını da %14 (1986-1993 temel dönem olarak kabul edilmiştir.)

1995 ile 2000 yılları arasında GÜ'lerin 6 yıl içinde ihracat sübvansiyonu harcamalarını %36, sübvansiyon edilen ürün miktarını %24 (1986-1993 temel dönem olarak kabul edilmiştir.) azaltması amaçlanmıştır.²⁶ Ancak tarım ürünlerinde pazarlama maliyetlerini azaltmak ve ürünlerin iç taşıma maliyetlerini düşürmek amacıyla verilen²⁷ sübvansiyonlar için GOÜ'lere ayrıcalık tanınmıştır. 25 ülke²⁸ bu Turda ihracat sübvansiyonu kullanma taahhüdünde bulunmuştur.

Tablo 3: Uruguay Turu öncesi ve Uruguay Turu sonrası tarımsal ürünlerde bağlanan tarife yüzdesi

	Uruguay Turu Öncesi	Uruguay Turu Sonrası
Gelişmiş Ülkeler	17	100
Geçiş Ekonomileri	57	100
Latin Amerika	36	100
Merkez Avrupa	49	100
Afrika	12	100
Asya	15	100

Kaynak: World Trade Report,2007:221.

²⁶Ayalp, E., "Restructuring Agriculture and Adaptive Process in Rural Areas :The Case of Cotton Sector in Adana-Karataş", 2007, s43.

²⁷Ay,A., ve Yapar, S., "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2005, sayı 13.

²⁸Bu ülkeler: Avustralya, Brezilya, Bulgaristan, Kanada, Kolombiya, Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, AB, Macaristan, İzlanda, Endonezya, İsrail, Meksika, Yeni Zelanda, Norveç, Panama, Polonya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti, Güney Afrika, İsviçre, Uruguay, Türkiye, ABD, Venezuela.

2.2. DTÖ Kuruluşundan Günümüze Kadar Yaşanan Gelişmeler

2.2.1. DTÖ kuruluşu

1994 tarihinde Marakeş'te Nihai Senet imzalanmış ve 23.02.1995 tarihli 22213 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Nihai Senet ile Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur. Bir anlaşma olan GATT aksine, DTÖ tüzel kişiliği ve yaptırım gücü olan, şeffaflığa önem veren uluslararası (transgovermental) bir örgüttür. 153 ülke DTÖ'ye üyedir ve bunun 120'den fazlası GOÜ'lerden oluşmaktadır. Tarım ticareti açısından bu durum müzakerelerde GOÜ'lerin talepleri doğrultusunda daha liberal bir yaklaşım oluşmasına katkıda bulunmuştur.

DTÖ'de tarım ticaretinde sübvansiyonları düzenleyen başlıca iki anlaşma vardır:

- 1) Tarım Anlaşması.
- 2) Sübvansiyon ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması

2.2.2. Tarım Anlaşması

Bu anlaşma daha önce Uruguay Turu'nda öngörüldüğü üzere başlıca üç konuyu düzenlemektedir: ulusal destekler, pazara giriş (tarifeleri düzenler), ihracat sübvansiyonu.²⁹

Anlaşmanın 2 nci maddesi hangi ürünlerin "tarım ürünü" olarak değerlendirilmesine ilişkin hüküm getirmekte olup, Anlaşmanın 1 no.lu Ek'inde yer alan söz konusu ürünlere aşağıdaki Tablo-4'de yer verilmiştir.

²⁹Söz konusu Anlaşma 25/02/2011 tarihli, 22213 sayılı (1.Mükerrer) Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tablo 4: DTÖ Tarım Anlaşması metninde "tarım ürünü" olarak değerlendirilen

AS Kodu	2905.43	manitol
AS Kodu	2905.44	sorbitol
AS Pozisyonu	33.01	eteri yağlar
AS Pozisyonu	35.01'den 35.05'e kadar	albuminoid madde, modifiye nişastalar, tutkallar
AS Kodu	3809.10	apre maddesi
AS Kodu	3823.60	Sorbitoln.e.p.
AS Pozisyonu	41.01'den 41.03'e kadar	Sığır ve dana derileri
AS Pozisyonu	43.01	Ham postlar
AS Pozisyonu	50.01'den 50.03'e kadar	ham ipek ve ipek döküntüsü
AS Pozisyonu	51.01'den 51.03'e kadar	Yün ve hayvan kılı
AS Pozisyonu	52.01'den 52.03'e kadar	Ham pamuk, döküntü ve taranmış pamuk veya penye
AS Pozisyonu	53.01	Ham keten
AS Pozisyonu	53.02	Ham haşhaş(kenevir)

(1) AS Fasıl 1'den 24'e kadar balık ve balık ürünleri hariç

Kaynak: DTÖ Tarım Anlaşması Metni

ürünler

Aşağıda Tablo-5'de tarımsal ürünlerin ihracatında sübvansiyon uygulayan ve Tarım Anlaşması metnine taraf olan müzakereci ülkeler ve ülkelerin taahhüt ettikleri ürün adedi gösterilmektedir.

Tablo 5: DTÖ'ye göre ihracat sübvansiyonunu indirme taahhüdünde bulunan

Ülke	Taahhüt ettiği tarımsal ürün sayısı	Ülke	Taahhüt ettiği tarımsal ürün sayısı	Ülke	Taahhüt ettiği tarımsal ürün sayısı
Avustralya	5	Kıbrıs	9	Türkiye	44
Brezilya	16	Kolombiya	18	Uruguay	3
Bulgaristan	44	Lihtenştayn	5	Venezuela	72
Çek Cumhuriyeti	16	Macaristan	16	Yeni Zelanda	1
Endonezya	1	Meksika	5	AB ³⁰	20
Güney Afrika	62	Norveç	11	ABD	13
İsrail	6	Panama	1		
İzlanda	2	Polonya	17		
İsviçre		Romanya	13		
Kanada	11	Slovakya	17		

ülkeler ve bu ülkelerin taahhüt ettiği ürün sayısı

Kaynak:

WTO,

2011.

³⁰Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç, İngiltere ülkelerini kapsamaktadır.

Anlaşmanın "İhracat Sübvansiyonu Taahhütleri" başlıklı 9 uncu maddesi genel olarak ihracat sübvansiyonu konusuna düzenleme getirmektedir.

"Madde 9.1. Aşağıdaki ihracat sübvansiyonları bu Anlaşma çerçevesindeki indirim taahhütlerine tabidir.

- (a) Bir firmaya, bir endüstri koluna, bir tarımsal ürünün üreticilerine, bir kooperatife veya üreticilerin diğer bir kuruluşuna veya ihracat performansına bağlı olarak bir pazarlama kurumuna yapılan aynı ödemeler dahil olmak üzere hükümetler veya kuruluşlarınca doğrudan sübvansiyonların tedariki;
- (b) Ticari olmayan tarımsal ürün stoklarının iç pazarda aynı ürün için alıcılara sunulan mukayeseli fiyatın altında bir fiyatla hükümetler veya kuruluşlarınca ihracat için satışı veya elden çıkarılması;
- (c) İlgili tarımsal ürüne veya ihraç edilen ürünün elde edildiği tarımsal ürüne uygulanan vergiden elde edilen hasıladan finanse edilen ödemeler dahil, kamu hesabına yük getirsün veya getirmesün, kamu gücüyle finanse edilen bir tarımsal ürünün ihracatı için yapılan ödemeler,
- (d) Alım-satım, kalite iyileştirmesi ve diğer işleme masrafları ve uluslararası nakliye masraflarını (yaygın olarak mevcut olan ihracat geliştirme ve danışmanlık hizmetleri dışında) azaltmak için sübvansiyonların tedariki,
- (e) İhracat sevkiyatında hükümetler tarafından sağlanan veya yönlendirilen ve yurtiçindekinden daha elverişli şartlardaki dâhili nakliye ve navlun gideri;
- (f) Tarımsal ürünlerdeki sübvansiyonların ihraç ürünlerine yansıyan payı, 2. (a) (b) bendinde sağlananın dışında, ihracat sübvansiyon taahhüt seviyeleri uygulama döneminin her bir yılı için, Üye Ülke Taahhüt Listesinde belirtildiği üzere, bu Maddenin 1. fıkrasında belirtilen ihracat sübvansiyonlarına göre;
 - (i) Bütçe harcamalarında yapılacak indirim taahhütleri durumunda, o yıl içinde bu tür sübvansiyonlar için tahsis edilebilen veya yapılabilecek harcamaların maksimum seviyesini;
 - (ii) İhracat miktarında indirim taahhütleri durumunda, o yıl içinde bu tür ihracat sübvansiyonlarının verilebileceği bir tarımsal ürünün veya bu

tür ürün gruplarının maksimum miktarını gösterir.

(b) Uygulama döneminin ikinci yılından beşinci yılına kadar herhangi bir yılında, bir Üye, Üye Ülke Taahhüt Listesinin IV. Kısımında belirlenen ürün veya ürün gruplarına dair belirli bir yılda, o yıla tekabül eden yıllık taahhüt seviyelerinin üstünde ve yukarıda birinci fıkrada yer alan ihracat sübvansiyonlarını, aşağıdaki koşulların sağlanması şartıyla, temin edebilir:

(i) Uygulama döneminin başlangıcından söz konusu yıla kadar, bu tür sübvansiyonlar için bütçe harcamalarının kümülatif miktarlarının, Üye Ülke Taahhüt Listesinin belirlenen ilgili yıllık harcama taahhüt seviyeleriyle tam uyumdan kaynaklanacak olan kümülatif miktarları, bu tür bütçe harcamalarının baz dönem seviyesinin %3'ünden daha fazla aşmazsa;

(ii) uygulama döneminin başlangıcından söz konusu yıl boyunca, bu tür ihracat sübvansiyonlarından faydalanılarak ihraç edilen kümülatif miktarlar, Üye Ülke Taahhüt Listesinde belirlenen yıllık miktar taahhüt seviyeleriyle tam uyumdan kaynaklanacak olan kümülatif miktarların, baz dönem miktarlarının %1.75'inden daha fazla aşmazsa;

(iii) Bu tür ihracat sübvansiyonları için yapılan bütçe harcamalarının toplam kümülatif miktarları ve bütün uygulama döneminde bu tür ihracat sübvansiyonlarından yararlanan miktarlar, Üye Ülke Taahhüt Listesinde belirlenen yıllık taahhüt seviyeleriyle tam uyumdan kaynaklanacak olan toplamlardan daha büyük değilse ve

(iv) uygulama döneminin sonunda, ihracat sübvansiyonları ve bu tür sübvansiyondan yararlanan miktarlar; 1986-90 baz dönem seviyelerinin, sırasıyla, %64'ünden ve %79'undan daha büyük değilse gelişme yolundaki ülkeler için bu yüzdeler sırasıyla, %76 ve %86 olacaktır.

3. İhracat sübvansiyon kapsamının genişletilmesiyle ilgili (sınırlamalar konusundaki) taahhütler, Taahhüt Listelerinde belirlendiği gibidir.

4. Uygulama döneminde, gelişme yolundaki Üye ülkelerden, indirim taahhütlerini engellemeyecek bir tarzda uygulamaları şartıyla yukarıdaki birinci fıkra (d) ve (e) bentlerinde yer alan ihracat sübvansiyonları açısından taahhüde girmeleri istenmeyecektir.

Yukarıda ifade edilen Anlaşmanın 9.1/d hükmü, tarım ürünlerinde pazarlama maliyetlerini azaltmak ve ürünlerin iç taşıma maliyetlerini düşürmek amacıyla verilen sübvansiyonlar için GOÜ'lere ayrıcalık tanımaktadır. Ayrıca, tarım sektörü GOÜ'ler için temel sektör olduğundan - özellikle AGÜ'lerde tarım sektörünün milli gelirden aldığı pay %70'lere varmakta ve ihraç ürünleri ağırlıklı olarak tarım ürünlerinden oluşmaktadır- bu ülkeler için sübvansiyonlarda indirim gitmek zorunlu tutulmamıştır.

Anlaşma aynı zamanda, ülkelerin davranış değişikliğine giderek uyguladıkları gıda yardımlarının, ihracat kredilerinin, ihracatçı devlet kuruluşlarının dolaylı yoldan ihracat sübvansiyonu etkisi yaratmasını engellemek adına belli kriterler getirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte bazı ülkeler örneğin ihracat kredilerinin ihracat sübvansiyonları paketi içinde müzakere edilmesini teklif ederken bazı ülkeler ise bu kredilerin sübvansiyon içermediğini, mali sıkıntı veya gıda arzı/gıda güvenliğisorunu yaşayanülkeler için bu kredilerin yararlı olduğunu savunmuştur.³¹ Nihayetinde geri ödeme süresi 180 günü aşan ihracat kredilerinin sübvansiyon etkisi yarattığı kabul edilmiştir.³² Gıda yardımı açısından ise ülkelerin genel tavrı bu yardımların hibe şeklinde olması, bu hibelerin de şeffaf şekilde sunulması ve yardımların, ülkenin yurtiçi piyasasındaki arz fazlasını eritmek amacıyla kullanılmaması yönünde olmuştur.

Yeni Anlaşma ile birlikte şu soru gündeme gelmiştir: İhracat sübvansiyonuna ilişkin yeni kurallar, eski GATT kurallarının zayıflığını gidermek için yeterli olmuş mudur? Bu sorunun cevabı için "sübvansiyon" kelimesinin yasal tanımını incelemeliyiz. İktisadi açıdan "sübvansiyon" kelimesi; gelirleri artırıcı veya maliyetleri düşürücü devlet yardımı anlamına gelir. Bu tanım ile tarım ürünleri

³¹AYDIN, C., "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları" AB Genel Sekreterliği Uzmanlık Tezi, 2004, s.54

³²Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, II Tarım Şurası, "Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve Avrupa Birliğine Uyum Komisyonu Çalışma Belgesi", s.7.

üzerindeki bir tarife veya kota da, bu uygulamalar sonucu artan yurtiçi fiyatlar nedeniyle, geliri yükselen yurtiçi endüstri için sübvansiyon anlamı taşımaktadır. GATT'ın sübvansiyon konusundaki hükümleri bu olguyu daha dar tutmakta olup, tutarlı rasyonel bir sınır getirmemektedir. Oysa bu Anlaşma'nın 9 uncu maddesi "ihracat sübvansiyonu" kavramına spesifik bir çerçeve çizmektedir. Zamanla da görülmüştür ki "sübvansiyon" kavramının yasal tanımı işlerlik kazanmıştır.³³

Anlaşma ile 1995-2005 yılları arasında ihracat sübvansiyonu verilen ürünler haricinde yeni ürünlere sübvansiyon verilmesi veya bu ürünlerdeki sübvansiyon oranının artırılması engellenmiş, sübvansiyon uygulanan tarım ürünlerinde ise bu oranın azaltılması amaçlanmıştır.

Öte yandan; her ülke Tarım Anlaşması'nda yer alan ülkenin şedülünde listelenen ve sayısal olarak ifade edilen taahhütlere ilişkin kuralları uygulamaktadır.³⁴

Tarım Anlaşmasındaki yeni kurallar GATT Madde XVI/3'de yer alan "adil-eşit paylar" formülünü içermemekte ve bunun yerine yukarıda da ifade edildiği üzere genel olarak iki taahhüdü düzenlemektedir:

İhracat sübvansiyonu üzerindeki parasal harcamaları azaltma ve bağlama.

İhracat sübvansiyonu ile desteklenen ihracat miktarını azaltma ve bağlama.

Anlaşmanın Madde 13/c, eski GATT Madde XVI/3'ü değiştirmiş olup, aşağıdaki hükümleri getirmiştir:

"Üye Ülke Taahhüt Listesinde yer aldığı gibi, bu Anlaşmanın V. Bölümünün hükümlerine tam olarak uygunluk gösteren ihracat sübvansiyonları;

³³Hudec, R., "Does The Agreement On Agriculture Work? Agricultural Disputes After Uruguay Round.", 1998, s.31

³⁴Bu Anlaşmadan önce hükümetlerin neler yapması gerektiğini düzenleyen genel kurallar "Usuller Üzerine Anlaşma", kısaca "Usuller"de yer almaktadır. (Bu "Dunkel Taslağı" olarak da bilinmektedir.) Ancak bu doküman hiçbir zaman bağlayıcı bir zorunluluk getirmemiştir.

Sadece GATT 1994'ün VI nci Maddesi ve Sübvansiyonlar Anlaşmasının V. bölümünde belirtildiği üzere hacme, fiyatlara veya daha sonra çıkan etkilere dayalı bir zarar veya tehdidin belirlenmesi üzerine telafi edici vergiye tabi olacaktır. Her türlü telafi edici vergi soruşturmasının başlatılması halinde itidal gösterir.

GATT 1994 Anlaşmasının XVI. Maddesi veya Sübvansiyonları Anlaşmasının 3, 5 ve 6 ncı Maddelerine bağlı işlemlerden muaf olacaktır. "

Anlaşmanın "Reform Sürecinin Devamı" başlıklı 20 nci maddesi, anlaşmanın nihai amacını belirtmekte olup, bu amaç genel olarak tarım ticaretinde sübvansiyonlarda ve korumalarda önemli miktarda azaltma sağlanarak daha liberal bir ticaret sistemi getirmek şeklinde tanımlanabilir. Bu amaç doğrultusunda reform sürecinin başlangıcı olarak 1999 yılı öngörülmüş olup, söz konusu madde 1999 yılından itibaren tarım sektöründe reform sürecinin devam edeceğini, daha liberal ticaret sistemi oluşturma hedefi doğrultusunda piyasa çarpıklıklarının önemli ölçüde azalacağını belirtmektedir.

Tarım Anlaşmasının görevini yerine getirmesinde "Tarım Komitesi" görevlendirilmiş olup, bu komite belli periyotlarda toplanmaktadır. Üye ülkeler,"Ticaretin Gözden Geçirilmesi-Trade Review Mechanism"³⁵uyarınca ihracat sübvansiyonu kapsamında ülke şedülünde belirtilen hükümlere istinaden yaptıkları uygulamaları bu komiteye bildirmektedir.

2.1.3. Sübvansiyon ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması

Bu Anlaşma genel olarak sübvansiyonlar konusunu düzenleyen bir çerçeve metin olup, sübvansiyonları üç kategoriye ayırmaktadır:

Belli bir işletmeye veya sanayiye uygulanan sübvansiyon sonucu başka ülkenin üreticilerini ciddi zarara uğratma halinde ortaya çıkan dava

³⁵Bu mekanizma ile GOÜ'ler iki yılda bir, GÜ'ler her yıl uygulamaları hakkında DTÖ'ye rapor sunmak zorundadırlar.

edilebilir yardımlar/karşı önlem alınabilen yardımlar³⁶

Yukarıda hüküm dışında kalan durumlar için dava edilemeyen yardımlar /karşı önlem alınamayan yardımlar(AR-GE, çevrenin korunması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla yapılan yardımlar da dava edilemeyecek yardımlar olarak değerlendirilmektedir.)

İhracat performansı ile ilişkili yardımları içeren yasak yardımlar (Ülkenin ithalatını azaltmak amacıyla devletlerin yerli üreticiye destek sağlaması, kısacası iç destekler de bu kapsamda ele alınmaktadır.)

Bu itibarla esas olarak bu çalışmanın da özü olan ihracat performansı ile ilişkili yasak yardımlar konusu ele alınacaktır.

Anlaşmanın 1 inci maddesi sübvansiyonun tanımını yapmaktadır:

" 1.1 Bu Anlaşma amacıyla aşağıdaki hususların gerçekleşmesi halinde sübvansiyonun mevcut olduğu kabul edilecektir:

(a)(l) herhangi bir Üyenin sınırları içinde hükümet veya kamu organları tarafından

mali katkıda bulunuluyorsa, bir başka deyişle:

(i) Herhangi bir hükümet uygulaması fonların doğrudan transferini (örneğin, yardım, kredi ve öz sermaye akıtılması), fon veya borçların olası doğrudan transferini (örneğin, kredi teminatını) kapsıyorsa;

(ii) aksi takdirde ödenmesi gereken hükümet gelirlerinden vazgeçiliyor veya tahsil edilmiyorsa (örneğin, vergi kredileri gibi mali teşvikler);

(iii) herhangi bir hükümet genel altyapı dışında mal veya hizmet temin ediyor veya mal satın alıyorsa;

(iv) herhangi bir hükümet bir fon mekanizmasına ödeme yapıyorsa veya normal olarak hükümetin yetkisinde olan yukarıda (i'den iii'ye kadar olan maddelerde belirtilen tipte bir veya birden fazla işlevi yürütmek üzere özel bir organı görevlendiriyor veya yürütmesi için talimat veriyorsa ve uygulama normal olarak hükümetlerce izlenen uygulamadan gerçek anlamda farklı değilse,

veya

³⁶Anlaşmanın 6 ncı maddesinde "ciddi zarar" kavramı; bir ürün üzerindeki toplam ad valorem sübvansiyon miktarının %5'i aşması olarak tanımlanmaktadır.

(a) (2) GATT 1994, Madde XVI hükümlerindeki anlamda herhangi bir şekilde gelir veya fiyat desteklemesi söz konusu ise; ve
 (b) bu sübvansiyonla bir fayda sağlanıyorsa. 1.2 Paragraf lde tanımlanan bir sübvansiyon, yalnızca bu sübvansiyonun Madde 2 hükümlerine göre özgül (spesifik) olması halinde, Bölüm 3 veya 5 hükümlerine tabi olacak veya Bölüm 2 hükümlerine tabi olacaktır."

Bu hükme göre; bir yardımın sübvansiyon kapsamında değerlendirilmesi için; Devletin bir mali katkı veya GATT 1994 Madde XVI uyarınca fiyat veya gelir desteği sağlaması ve

Bu katkı veya gelir/fiyat desteğinden yararlananın fayda sağlaması gerekmektedir.³⁷

Anlaşmanın 1 no.lu Ek'i ise ihracat sübvansiyonlarının açıklayıcı/ayrıntılı listesini göstermektedir. Bu listede ana hatları ile hükümetlerin bir firma ya da bir işletmeye uyguladığı doğrudan sübvansiyonlar, navlun yardımı, dolaylı ve/veya dolaysız vergilerden muaflik ve istisna sağlama, prim olanağı, hükümetlerin bütçesine yük getirecek şekilde düşük faizli ihracat kredisi uygulamaları yer almaktadır. Bu itibarla; sübvansiyon uygulamasına yasal bir sınır getirilmiştir.

Anlaşmanın 3 üncü maddesi ihracat performansı ile ilişkili "Yasak yardımları" düzenlemektedir:

"3.1 Tarım Anlaşması'nda belirtilen durumlar dışında, Madde l'deki anlamıyla aşağıdaki sübvansiyonlar yasaklanacaktır:

hukuken veya gerçekten, Ek lde belirtilenler de dahil olmak üzere, tek başına veya diğer birkaç koşuldan biri olarak ihracat performansına bağlı olan sübvansiyonlar;

tek basma veya diğer birkaç koşuldan biri olarak ithal mallar yerine yerli malların kullanımına bağlı olan sübvansiyonlar.

3.2 Üyeler paragraf ta belirtilen sübvansiyonları vermeyecek veya idame

³⁷YILMAZ, N., Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, "Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası ve Türkiye Tarımının Uyumu", AB Uzmanlık Tezi, 2008, s. 11.

ettirmeyeceklerdir."

Bu madde aynı zamanda bize bu Anlaşmanın Tarım Anlaşması ile bağdaşmayan hükümlerinde Tarım Anlaşması hükümlerinin uygulanacağını belirtmektedir.

"Yasak yardımları" uygulayan ülkelere karşı "dava yolları" Anlaşmanın 4 üncü maddesinde düzenlenmiştir. Genel olarak bir üye ülkenin uyguladığı yasak yardımdan ciddi zarar gören ülke, ilk olarak o ülke ile uzlaşma yolunu arar. Eğer o ülkeyi, yasak yardımı uygulamaması yönünde ikna edemezse veya başka şekilde görüşmeler başarılı geçmezse Anlaşmazlıkların Halli Organına (Dispute Settlement Mechanism) başvurur. Bu Organ, uygulamanın "yasak yardımlar" kapsamında olduğuna karar verirse, yasak yardımı uygulayan ülkeye bu uygulamayı sonlandırması tavsiye eder, ancak ülke hala uygulamaya devam ederse bu uygulamadan zarar gören ülke belirli miktarlarda karşı tedbir alma hakkı kazanır.³⁸

2.2.4. DTÖ'de gerçekleştirilen ileri tarım müzakereleri

Yukarıda değinildiği üzere; Tarım Anlaşması'nın 20 nci maddesi "reform sürecinin devam" edeceğine ilişkin hüküm getirmekteydi. Bu itibarla; DTÖ kurulduktan sonraki ilk Bakanlar Kurulu Konferansı 1996 yılının Aralık ayında Singapur'da gerçekleştirilmiştir. Bu Konferansta radikal kararlar almaktan ziyade bir sonraki Turun gündemi belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci Bakanlar Kurulu toplantısı ise 1998'de Cenevre'de yapılmış olup, bu Turun toplanmasına, önceki Turların henüz yükümlülüklerini tamamlamamadıkları gerekçesiyle GOÜ'ler ciddi muhalefet etmişlerdir. Diğer taraftan; CAIRNS grubu ülkelerin tarımsal sübvansiyonları tamamen kaldırılmasını yeni tur için ön şart olarak ileri sürmesi müzakerelerin tıkanması riskini gündeme getirmiştir. Bu itibarla, Cenevre Toplantısı ve akabinde 1999 Kasım ayında Seattle'da yapılan Üçüncü Bakanlar Kurulu Toplantısı da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çok taraflı ticaret sistemi,

³⁸ZEMHERİ, Osman, 2009 "AB'ye Üyelik Yolunda Tarımda Devlet Yardımlarının Düzenlenmesi", DPT Uzmanlık Tezi, s.8.

ticaret sistemindeki esasdeğişimler için 2001 Kasım ayında Doha, Katar'da gerçekleştirilen dördüncü Bakanlar Kurulu Toplantısını beklemek zorunda kalmışlardır.

2.2.4.1. Doha Turu'nda yaşanan gelişmeler

Tarım konusunda bu Turda başlıca aşağıdaki gelişmeler gündem maddesi olarak ele alınmıştır:

- 1) Özel Ürünler: Gelişme yolundaki ülkelere belli tarım ürünlerinde tarife indiriminden muaflik sağlama veya daha az tarife indirimine tabi tutma.
- 2) Özel Korunma Önlemleri Mekanizması: Gelişme yolundaki ülkelerin tarım ürünleri ithalatında ortaya çıkacak ani miktar artışları ile fiyat düşüşleri karşısında yerli üretimin korunması.
- 3) Hassas Ürünler: Hem GÜ hem de GOÜ'ler için belli ürünlerde genel tarife indiriminden daha düşük oranda indirim yapma olanağı sağlanması.
- 4) Tropikal Ürünler: Bu ürün ithalatçısı ülkelerin pazara giriş imkanlarının artırılması amaçlanıyor.
- 5) İhracat Sübvansiyonu: GÜ'lerin 2013'e kadar, GOÜ'lerin 2016 yılına kadar uyguladıkları sübvansiyonları sıfırlaması.

Bu Turda ihracat sübvansiyonları konusunda, ihracat kredileri de dahil, müzakereler büyük çoğunlukla GOÜ'lerin ağırlığının hissedildiği bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Bu müzakerelerde teklif veren ve tartışma metinlerini de sunan ülkeler; başlıca CAIRNS grubu ile Mercosur³⁹ ülkeleridir. Dolayısıyla tarım konusu, uygulanan ihracat sübvansiyonlarından zarar gören bu ülkelerin çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir.

Doha Turu, ABD'nin AB'ye misilleme olarak ihracat kredilerini ve gıda yardımını

³⁹Mercosur; Güney Amerika Ortak Pazarı'na verilen İspanyolca kökenli ismin kısaltmasıdır. NAFTA ve AB'den sonra en etkili ortak Pazar girişimlerinden bir tanesidir. Üye devletler: Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay, Venezuela.

yoğun olarak kullanması, AB'nin bu uygulamaya şiddetli şekilde karşı çıkarken aslında çiftçilere en büyük sübvansiyonu kendisinin sağlaması, Japonya'nın tarım sektörüne "bebek endüstriler tezi" ile yaklaşması ile başlamıştır. Bu yüzden; Tur, Tarım Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Çünkü; gıda yardımı kapsamında, alıcılara imtiyazlı şekilde gıda ürünü satılması, ürünün uluslararası piyasada oluşan fiyattan daha düşük fiyattan işlem görmesi veya piyasa faiz oranından daha düşük faizli, genellikle devlet organları vasıtasıyla uzun ödeme dönemli ihracat kredileri kullanarak daha düşük fiyattan üreticilerin uluslararası piyasaya mal arz etmelerinin sübvansiyon etkisi yarattığı anlaşılmıştır. Örneğin ABD'de; ABD tarımsal ihracat kredi garanti programı Birleşik Devletler Tarım Bölümü (USDA) tarafından denetlenmekte olup, bu program 180 günden 10 yıla kadar vadeli çeşitli kredi imkanları sunmaktadır ve alıcı borcunu ödemekte zorlanırsa bu ödemeler yeniden yapılandırılmaktadır.

Ayrıca tarım sektöründe uygulanan "iç desteklerin" ,özellikle fiyat desteklerinin yurtiçi üretimde arz fazlasına yol açarak bu arz fazlasını uluslararası piyasaya sunmak için hükümetlerin ihracat sübvansiyonu uygulaması kısır döngüye yol açmıştır.

Dolayısıyla Doha'nın başlangıcından itibaren her tür tarımsal ihracat sübvansiyonunun indirilmesi ve gıda yardımının disiplin altına alınması üzerinde müzakereler devam etmiştir. 2003 yılının Ekim ayında Cancun, Meksika'da toplanan Beşinci Bakanlar Kurulu Konferansı'nda konuya ilişkin Derbez ve Harbinson taslakları sunulmuş, ancak yine belirgin bir gelişme kaydedilememiştir.

2004 yılının başlangıcında ABD ve AB ihracat kredisi ve gıda yardımı dahil bütün ihracat sübvansiyonları formlarının ortadan kaldırılması için hazır olduklarını beyan etmişlerdir. Müzakereler yeniden başlamıştır ve 31/07/2004 yılında Cenevre'de Genel Konsey "Çerçeve Kararı" imzalanmıştır. Sübvansiyon konusu Genel Konsey Kararı'nın Ek-A bölümünün 17 ila 26 ncı maddeleri arasında düzenlenmektedir. Bu Karara göre ihracat kredileri, ihracat garanti ve

sigortaprogramları, gıda yardımı⁴⁰ dahil ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması için nihaitarih (end date) belirlenmiştir. Özel ve lehte muamele hükmü gereği GOÜ'ler için belirlenen tarih GÜ'ler için belirlenen tarihten daha uzundur. İhracat kredilerinde 180 günü aşan vadeler sübvansiyon etkisi yarattığından bunun disiplin altına alınması, özellikle Kanada ve Avustralya'da⁴¹ kamu şirketlerinin tarım ürünü ihracatının da tamamen yasaklanması kabul edilmiştir. Gıda yardımlarında da bu nihai tarihe kadar düzenlemeye gidileceği belirtilmiştir. Uluslararası örgütlerin bu yardımların insani yardım ve kalkınma konuları ile ilgili olduğuna dair yapacakları denetimlerin bu süreçte önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca; GOÜ'lere kalitenin artırılması, işleme, ulaşım masraflarını düşürmek için verilen sübvansiyonlar ile ihraç edilecek ürünlerin yurtiçindeki taşıma masraflarının devlet tarafından karşılanması hususunun ihracat sübvansiyonları kaldırıldıktan sonra bir süre daha uygulanabilmesi konusunda kolaylık getirilmiştir. (Tarım Anlaşması Madde 9/4 hükmü)⁴² Bu Karar'da alınan kararların Hong Kong'da yapılacak Altıncı Bakanlar Kurulu Konferansı'nda kabul edildikten sonra yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır.

Aralık 2005 yılında Hong Kong'da gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu'na ait Deklarasyonun 6 ncı maddesi ihracat sübvansiyonlarını düzenlemektedir. İhracat sübvansiyonlarının, GÜ'lerce 2013'te sıfırlanması ve sübvansiyonların bütçedeki payının 2010 yılına kadar %50 oranında azaltılması, GOÜ'ler için bu tarih 2016 olarak belirlenmiş ve sübvansiyonların bütçe içindeki paylarının da her yıl eşit şekilde azaltılması kararlaştırılmıştır. İhracat kredileri, ihracat kredi garanti veya sigorta programı, gıda yardımı uygulamalarının 30/04/2006 tarihine kadar disiplin

⁴⁰Genetiği modifiye edilmiş gıda yardımı (GMO içeren gıda) 2003 yılında yürürlüğe giren Biyo-güvenlik Üzerinde Cartagena Protokol'üne tabidir. Ancak bu Protokol anlaşmaya üye olan devletleri bağlar. Örneğin; AB bu Protokolün bir parçası iken en büyük GMO gıda üreticisi ABD ve Kanada buna üye ülkeler değildir. AB bu konuyu DTÖ müzakerelerine, Hijyen ve Bitki Sağlığı Anlaşmasına (SanitaryandPhytosanitaryAggrement) ve Tarım Anlaşması'na aykırılık teşkil ettiği için taşımak istemiştir.

⁴¹KALANLAR, Ş., "Doha'nın Türk Tarımına Etkileri", Tarımsal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2004, s.3

⁴²AY, A. ve YAPAR, S., "Dünya Ticaret Örgütü tarım Anlaşması ve Türkiye", s.66.

altına alınmasının tamamlanması karara bağlanmıştır. İhracat kredilerinde GÜ'ler için belirlenen maksimum 180 gün vadenin, GOÜ'ler için de geçerli olması kabul edilmiştir. Ancak ihracat kredisi geri ödeme süresinin kısaltılması, özellikle o dönemde yaşanan kriz nedeniyle artan gıda fiyatları nedeniyle gıda ithalatçısı ülkeler bu vadelerin uzatılmasını talep etmişlerdir. Ayrıca Türkiye, Hindistan, Endonezya gibi GOÜ'ler de bu sürenin uzatılması yönünde görüş bildirmişlerdir.⁴³ Diğer Çerçeve Karar'da kararlaştırılan hususlar da bu Deklarasyon ile yasallaşmış olup, esas amaç bu sektördeki monopolcü gücün zayıflatılmasıdır.

2006 yılının Haziran ayında Cenevre'de gerçekleştirilen Doha Turu'nda müzakereler askıya alınmış olup, 2007 yılında müzakereler yeniden başlamış ve 2008 yılı sonuna kadar müzakerelerin tamamlanması öngörülse de 2008 yılı da başarılı bir yıl olmamıştır.

06/12/2008 tarihinde Tarım Komitesi tarafından "Tarım için Revize Edilmiş Taslak Modalite"⁴⁶(RevisedDraftModalitiesForAgriculture) yayımlanmıştır. Bu Taslağın 153 ile 162 nci maddeleri arasında ihracat rekabeti konusu düzenlenmiştir. Buna göre;

- GÜ'ler halihazırda belirlenmiş ihracat sübvansiyonlarını 2013 yılının sonuna kadar kaldıracaklardır. Uygulama şöyle olacaktır:

- a) 2010 yılı sonuna kadar bütçesel gider taahhütleri her yıl aynı oranda azaltmak koşuluyla %50 oranında azaltılacaktır. 2010 yılı ile 2013 yılları arasında da bu oran sıfıra (yine eşit oranlarda azaltılarak) indirilecektir.

⁴³PERKİN, A.Y., "Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesi ile Birlikte AB Ortak Tarım Politikasında Olabilecek Değişimler ve Türkiye", Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı AB Uzmanlık Tezi, 2008, s.16.

b) Miktar taahhüt düzeyleri, yıllık eşit oranlarda azaltılarak uygulama dönemi sonunda sıfıra indirilecektir.

- GOÜ'ler ihracat sübvansiyonu için bütçesel gider ve miktar taahhütlerini eşit oranlarda azaltarak 2016'nın sonuna kadar sıfıra indireceklerdir.
- Hong Kong Bakanlar Kurulu Deklarasyonu ile uyumlu olarak GOÜ'ler Tarım Anlaşması'nın 9.4 üncü Maddesinden 2021 yılı sonuna kadar yararlanmaya devam edeceklerdir.
- İhracat kredileri, ihracat kredi garantileri veya sigorta programlarının Ek-J'de yer alan düzenlemeler doğrultusunda uygulanacağı hükme bağlanmış olup, Ek-J'de kısaca aşağıdaki düzenlemelere yer verilmiştir.

a) Bu uygulamalar ile aşağıdaki uygulamalar kastedilmektedir:

- Doğrudan finansman desteği (yeniden finansmanı ve faiz oranı desteğini de içerir),
- İhracat kredisi sigortasını veya reasürans (sigortalanan alanı yeniden sigorta etmek) ve ihracat kredi garantilerini içeren riski telafi etme,
- Riskin bir kısmı veya tamamı hükümet garantisinde olan bir ülkenin diğer ülkeler ile yaptığı kredi anlaşmaları,
- Diğer formlardaki hükümet ihracat kredi destekleri.

b) Maksimum geri ödeme süresi: Kredi alınan tarih ile sözleşmede belirtilen son ödeme tarihi arasındaki süre 180 günden fazla olamaz. 180 günü aşan vadeli sözleşmeler durumunda Tarım Komitesi haberdar edilir. GOÜ'ler için özel ve lehte muamele uygulanır. Buna göre uygulamanın ilk günlerinde bu süre 360 gündür. Uygulamanın başlangıcından iki yıl sonra bu oran 270 güne indirilir, üçüncü yılın sonunda da bu oran 180 gün olarak

uygulanır. Az gelişmiş ülkeler ile net gıda ithalatçısı ülkeler için bu süre 540 gün olarak uygulanır.

- c) Oto finansman (self-financing): yukarıdaki (a) maddesinin 2 nci ve 3 üncü satırında tanımlanan ihracat kredisi garantisi, sigorta ve reasürans programları ve diğer riski karşılayan/telafi eden (risk cover) programlar otofinansman sayılır.

- Tarım ihracatı yapan kamusal işletmeler de bu taslakta düzenlenmiştir. (Taslağın Ek-K bölümünde yer almaktadır.)
- Uluslararası gıda yardımı konusu Taslağın Ek-L bölümünde düzenlenmiştir. Buna göre üye devletler aşağıda belirtilen hükümler çerçevesinde gıda yardımı yapabilirler:

- a) Bu yardımlar ihtiyaç odaklı olmalıdır.
- b) Bu yardımlar tamamen hibe şeklinde olmalıdır.
- c) Bu yardımlar doğrudan veya dolaylı yoldan ticari amaçlı gerçekleştirilen tarımsal ürün veya diğer mal ve hizmet ihracatı ile ilişkili olmamalıdır.
- d) Bu yardımlar, bağışta bulunan üye ülkenin piyasa kalkınma amacı ile ilişkili olmamalıdır.
- e) Gıda yardımı olarak sağlanan tarımsal ürünler herhangi şekilde yeniden ihraç edilmemelidir. (lojistik sebeplerin mevcudiyeti veya diğer ülkenin acil gıda ihtiyacı durumu hariç)

- Tarım Anlaşması'na göre tarım ürünü kapsamında değerlendirilen pamuk için de ihracat sübvansiyonu uygulaması yasaktır. Uygulama döneminin sonunda, bu ürün için uygulanan ihracat sübvansiyonu oranı sıfıra indirilecektir.

Bu Taslağın öngördüğünün aksine GOÜ'ler için 2016 yılı nihai tarih olarak pek uygun görünmemektedir. Diğer taraftan, ihracat kredilerinde geri ödeme sürelerinin GOÜ'ler için üç yılın sonunda 180 güne düşürülmesi tarım sektörü ağırlıklı ülkeler için ideal süre zarfı olarak değerlendirilmemektedir.Şu ana kadar

dünya ölçeğinde konuya ilişkin üst düzenlemeler anlatılmış olup, bu aşamadan sonra konu ülke düzeyinde ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

3. AB'DE YAŞANAN GELİŞMELER VE KONUYA İLİŞKİN MEVZUATDÜZENLEMELERİ

Avrupa Topluluğu (AT) kurulmadan önce tarım sektöründeki devlet yardımları üreticiler için büyük önem taşımaktaydı. Ancak bu dönemde ihracatta devlet yardımlarından ziyade üreticilerin gelir seviyesini korumak için "pazar gelir desteği" şeklindeki yardımların öncelikli olduğu görülmektedir. 1947 yılında yürürlüğe giren Tarım Kanunu ile getirilen düzenleme de bu yöndedir. AT kurulduktan sonra, AT'yi kurucu üyeler olan Almanya gıda güvenliği sorununu gidermek; büyük çiftçi kitlesine sahip İtalya kendi vatandaşının çıkarları doğrultusunda tarım sektörüne yön vermek; keza net tarım ihracatçısı olan Fransa da kendi tarım üreticisini korumak istiyordu. 4.3 no.lu bölümde yer verilen OTP de bu ülkelerin görüşü doğrultusunda şekillenmiştir.

OTP çerçevesinde yapılan harcamalar topluluk içinde ürün arzını artırmış, bunun dış piyasaya sunumunda ihracat sübvansiyonları kullanılmıştır. AT'de ihracatta devlet yardımlarının özellikle 1970'lerin ortalarından itibaren yoğun şekilde uygulandığını görmekteyiz. Bu, AT'nin net tarım ithalatçı konumundan net tarım ihracatçısı haline dönüştüğü döneme rastlamaktadır. AT içinde bu yardımların rekabet politikası çerçevesinde ele alındığı ve bu yönde mevzuat düzenlemesi yapıldığı anlaşılmaktadır.

İhracat desteklerinin genel olarak aşağıdaki dört husus göz önünde bulundurularak ele alındığı görülmektedir:

Ürünlerin yurtiçi fiyatları ile dünya fiyatları arasındaki fark,

İşlenmiş ürünlerin içindeki hammadde miktarı,

Dahilde işleme rejimi ile ithal edilen hammaddelerin, AB menşeli hammaddeler ile fiyat üzerinden rekabeti,

DTÖ'deki taahhütleri sınırları içinde kalma.

3.1. AB İçi Ticarete Devlet Yardımlarına İlişkin Mevzuat Düzenlemeleri

3.1.1 Roma Antlaşması

AT'yi kuran anlaşma olarak da adlandırılan Roma Antlaşması'nın⁴⁴ 92 nci maddesi devlet yardımı kavramının sınırını çizen bir düzenleme getirmektedir.

" Madde 92- (1) Bir üye ülke tarafından veya devlet kaynakları aracılığıyla belirli malların üretiminde veya belirli alanlardaki rekabeti bozucu şekilde veya rekabeti bozma yönünde tehdit oluşturan şekilde yapılan yardımlar üye ülkeler arasındaki ticareti etkilediği takdirde ortak pazar ile uyumsuz!"⁴⁵

Bu madde ile üye ülkeler arasındaki ticarete zarar veren devlet yardımları yasaklanmıştır. AB içi ticaretteki rekabeti düzenlemek amacıyla getirilen bir hükümdür. Söz konusu maddenin ikinci fıkrası ise ortak pazar ile uyumlu olan devlet yardımlarını sıralamış, üçüncü fıkra ise Ortak Pazar ile uyumluluğu, Komisyon tarafından yapılan değerlendirme sonucunda karar verilecek yardımları ifade etmektedir.

Anlaşmanın 93 üncü maddesinin birinci fıkrası; Komisyonun üye devletler ile işbirliği içinde çalışacağını, bu devletlerdeki bütün yardım sistemlerinin Komisyonun gözetiminde olacağını düzenlemektedir. İkinci fıkrasında ise; eğer Komisyon üye devletin uyguladığı yardımın açıkladığının aksine olduğuna, 92 nci madde de belirtildiği üzere ortak pazar ile uyumlu olmadığına kanaat getirirse, Komisyonun üye devletten ya bu yardımı kaldırmasını ya da bu yardımı belirli bir dönemde dönüştürmesini talep ettiğine ilişkin hüküm getirmiştir. Eğer üye devlet belli süre içinde davranışını değiştirmezse Komisyon Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'na (ATAD) başvurur.

3.1.2. Avrupa Ekonomik Alan Anlaşması

03.01.1994 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Avrupa Ekonomik Alan

⁴⁴Amsterdam Anlaşması ile Roma Anlaşması'nın madde numaraları değişmiş olup, söz konusu anlaşmanın son nihai hali ele alınmıştır. (AYGÜN, a.g.e.2004)

⁴⁵Roma Antlaşması metninden yapılan gayri resmi çeviridir.

Anlaşması'nın⁴⁶ 61 nci maddesi devlet yardımları konusuna ilişkin Roma Antlaşmasının 92 nci maddesinde ifade edilen hükme benzer bir düzenleme getirmektedir. Üye Devletler arasında rekabeti bozan veya bozma tehdidi içeren her türlü devlet yardımı yasaklanmıştır.

3.1.3. Tarım ve Ormancılık Sektörlerinde Devlet Yardımlarına İlişkin Topluluk Kılavuzu

27.12.2006 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan "2007'den 2013'e Tarım ve Ormancılık Sektörlerinde Devlet Yardımlarına İlişkin Topluluk Kılavuzu" nun 12 nci maddesi; Komisyonun ihracatla ilgili faaliyetlerde üye devletler arasında yardım hususunu onaylamayacağı, fuarlara katılmanın veya danışmanlık hizmetlerinin maliyetinin, yeni bir piyasaya yeni veya varolan bir ürün arz etmenin normal şartlarda yardım teşkil etmeyeceğini düzenlemektedir.

Bu itibarla; AB'ye üye devletler arasında ihracat sübvansiyonları karşılıklı olarak sıfırlanmıştır.

3.2. AB İle Üçüncü Ülkeler Arasındaki Ticarete Devlet Yardımlarına İlişkin Mevzuat Düzenlemeleri

Bu bölümde "ihracat iadesi" kavramı Tüzük metinlerinde ifade bulan kavramlar doğrultusunda "ihracat sübvansiyonu" kavramı ile eşanlamlı olarak kullanılacaktır.

1234/2007 sayılı tarım alanında ortak piyasa düzeni (Tek Ortak Piyasa Düzeni) tesis edilmesi ve belirli tarım ürünlerinin spesifik hükümlere tabi tutulmasına ilişkin Tüzük ile AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı tarım ürünleri ticaretine uygulanan ihracat iadelerine ilişkin hüküm getirilmiştir. Buna göre Tüzüğün; 65 nci maddesi; ticarete Uruguay Turu'nun çok taraflı ticaret müzakerelerine uyulacağını,

⁴⁶Söz konusu Anlaşma en son 25/06/2007 tarihinde, Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Ekonomik Alanı'na katılması üzerine revize edilmiştir.

77 nci maddesi;

a) üçüncü ülkelere ihracatta uygulanacak ihracat iadelerine ilişkin düzenlemelerin, Topluluk ile dünya piyasasında oluşan fiyatlar arasındaki farka dayandığını,

b) DTÖ'deki Topluluğun taahhütlerine istinaden sübvans edilmiş ihracatın miktar ve değer üzerinden sınırlara tabi olduğunu,

- 78 nci maddesi; sübvans edilmiş ihracatın değer üzerinden uygulanmasına ilişkin olup

a) Avrupa Tarımsal Rehberlik ve Garanti Fonuna (FEOGA'ya)⁴⁷ ilişkin kurallar altında yapılan ihracat iadelerine ilişkin ödemelerin izlenerek sabitleneceğini,

b) önceden ihracat iadelerinin tespiti ile bu izlemenin kolaylaşacağını,

c) uzaklığa göre ihracat iadeleri miktarının değiştiğini,

- 79 ncu maddesi; sübvans edilmiş ihracatın miktar üzerinden uygulanmasına ilişkin olup,

d) miktar limitinin, güvenilir ve etkin izleme sistemi ile sağlandığı,

e) ihracat iadesi kullanımı için ihracat lisansına sahip olunması gerektiği,

f) bu iadelerin, her ürünün özel durumuna dayalı hesaplanan limitlere göre verildiği,

d) bu kuralın istisnalarının ancak Tüzüğün 1 no.lu Ek'inde yer almayan işlenmiş ürünler için geçerli olduğu,

- 105 nci maddesi; bu Tüzüğün, 12.02.1990'da yürürlüğe giren 386/90 sayılı ihracat iadesi alan tarım ürünlerinin ihracatındaki hükümleri düzenleyen Konsey Tüzüğü'nün hükümlerini de içerdiğini, ifade edilmektedir.

Diğer taraftan; anılan Tüzüğün ikinci bölümü "ihracat iadelerini" düzenlemektedir. Buna göre Tüzüğün;

"İhracat iadelerinin alanı" başlıklı 162 nci maddesi;

a) İşlemeye tabi tutulmadan tahıllar, pirinç,

- şeker (Ek-1'in üçüncü bölümünde şeker olarak değerlendirilen b, c, d

⁴⁷OTP'deki harcamaların finansmanını sağlayan kuruluştur.

ve g şıklarında sayılan ürünler.) sığır ve dana eti, süt ve süt ürünleri domuz eti yumurtalar kümes hayvanları etiürünlerinde⁴⁸ ihracat iadesi uygulanacağı,

- b) Tahıllar, pirinç, şeker, süt ve süt ürünleri, yumurtaların Tüzüğün Ek-20 ve Ek-21'de yer alan ürünler olmaları halinde ihracat iadesinden yararlanacağını,
- c) Süt ve süt ürünlerinin Ek-20'de belirtilen KN haiz ürünler olmaları halinde, ihracat iadesinden faydalanabilmeleri için sadece Ek-1'in süt ve süt ürünleri olarak değerlendirilecek ürün listesini sıraladığı 16 ncibölümünde sıralanan ürünlerden (a), (e) ve (g) sırasında sayılan ürünler olması gerektiğini,

d) Tüzüğün Ek-20 ve Ek-21'de yer alan işlenmiş ürünlerin ihracatında uygulanan iadelerin, işlenmeye tabi tutulmamış aynı ürünlerin ihracatında uygulanacak iadelerden yüksek olmayacağı,

"İhracat iadelerinin dağılımı" başlıklı 163 üncü maddesi, ihracat iadelerinin hangi yöntemlerle dağıtılacağını,

"İhracat sübvansiyonun tespiti" başlıklı 164 nci maddesi; ihracat iadelerinin tüm Topluluk için aynı şekilde uygulanacağını, ancak bunun ihraç edilecek ülkenin uzaklığına göre değiştiğini,

"İhracat iadelerinin sunumu" başlıklı 167 nci maddesi;

- a) İşlemeye tabi tutulmadan 162 nci maddede belirtilen ürünlere uygulanacak ihracat iadeleri için başvuru formu ile ihracat lisansının⁴⁹ sunumu ile yapılacağı,
- b) Ürünün varış noktalarının lisansta belirtilmesi gerektiği, eğer fiili varış noktasının lisansta belirtilenden farklı olması halinde "farklılaştırılmış geri iade" durumunun ortaya çıktığını ve bu durumda varış noktası daha uzak olsa bile lisansta gösterilen varış noktasına göre hesaplanan ihracat iadesinin fiili duruma göre hesaplanan iadeden yüksek olamayacağını,
- c) (b)'de düzenlenen hükmün esnek olduğunu ve suiistimallerin oluşması

⁴⁸Bu ürünlerin KN'si Tüzüğün Ek-1 'de yer almaktadır.

⁴⁹İhracat lisansları anılan Tüzüğün 161 nci maddesinde düzenlenmektedir. düzenlemiştir.

halinde Komisyonun buna ilişkin önlemler alma hakkının saklı tutulduğunu,

- d) Komisyonun, günlük temin edilen yumurtaların ihracında, ihracat lisansını ex-post olarak talep edebileceğini,

25.01.1993 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan ihracat iadesi alan tarımsal ürünlerin ihracı anında uygulanacak hükümleri düzenleyen 386/90 sayılı Konsey Tüzüğü, 11.01.2008 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 14/2008 sayılı Konsey Tüzüğü ile değişmiş olup, söz konusu 386/90 sayılı Tüzüğün;

- "Kapsam" başlıklı 1 inci maddesi; bu düzenleyici sistemin ihracat üzerinden ihracat iadesi, parasal fark giderici miktar (monetary compensatory amounts- MCSs), giriş telafi edici miktar (accession compensatory amounts- ACAs) alan tüm tarımsal ürünleri kapsadığını, 2030/90 sayılı Komisyon Tüzüğünde "ihracat" kavramının tanımının yapıldığını, bu kavramın üçüncü ülkelere ihracatı da kapsadığını,
- "İstisnalar" başlıklı 2 nci maddesi;
 - a) 2200/87 sayılı Topluluk Tüzüğünde geçen gıda yardımı şeklinde yapılan ihracatlar,
 - b) 3665/87 sayılı Topluluk Tüzüğünün 34 ve 42 nci maddelerinde düzenlenen teslimlerin,
 - c) "De minimis"⁵⁰ kuralı (ihmal edilebilir yardım) burada da uygulandığı, üye devletlerin inceleme-araştırma amaçlı ihracatlarda 5000 kg ı aşan ihracatların, tahıl ve pirinçlerde ise 500 kg ihracatlarda,
 - d) Aşağıda Tablo-6'da yer alan ülkelerin yukarıdaki (b) ve (c) bendinde sayılan istisnaları uygulayacağı,
 - e) İstismara yol açan ulusal düzenlemelerin,

⁵⁰De minimis kuralı, rekabet üzerindeki etkisi hissedilecek kadar olmayan çok küçük işletmeler arasındaki anlaşmaların yasaklama dışında tutulması olarak tanımlanmaktadır. Bu kural, DTÖ Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması ışığında ihracata yönelik yardımlara uygulanmaz. (http://www.akademiktisat.net/calisma/ab_tr/ab_rekabet_dozyakisir.htm).

f) istisna kapsamında değerlendirildiğini,

Tablo 6: 386/90 sayılı Konsey Tüzüğü uyarınca bazı istisnaları uygulama hakkında sahip AB ülkeleri

Ülkeler	(b)	(c)
Danimarka		+
Belçika		+
Almanya	+	+

Kaynak: 386/90 sayılı Tüzük Metni, s4.

- "Kontrollerin yerine getirildiği esnadaki süreç" başlıklı 4 üncü maddesi, "gümrük kontrollerinin" kararlaştırılan noktalarda gerçekleştirileceğini, bu kaydın ihracat iadesi alacak ürünü içermesi gerektiği, transit ticaretlerde (AB üyesi ülkelerden geçerek üçüncü ülkelere ihracat durumunda) AB transit hükümlerinin uygulanacağı, hususlarını düzenlemiştir.

Verilen ihracat iadeleri ile amaç; dünya fiyatlarının AB içindeki tarımsal ürün fiyatlarından düşük olması halinde, tarımsal ürün ihracatçılarının zararlarının tazmin edilmesidir.

Aşağıda Tablo-7'de belli tarımsal ürünlerde AB'de uygulanan ihracat iadelerinin 2008 ile 2010 yılları arasındaki değer olarak tutarları gösterilmektedir.

Tablo 7: 2008-2010 yılları arası bazı temel ürünlerde uygulanan ihracat iadesi (milyon tl)

Ürün İsmi	Mevzuat Dayanağı	2008	2009	2010
Şeker ve isoglukoz	1234/2007 sayılı Tüzüğün 162-170 nci maddeleri	501.338.532,91	177.000.000	12.000.000
Meyve ve sebze, işlenmiş taze sebzeve meyve	- 2200/96 sayılı Tüzüğün 35 nci maddesi - 2201/96 sayılı Tüzüğün 16 ve 17 nci maddeleri	18.595.117,46	100.000	2.000.000
Şarap sektörüne ilişkin ürünler	1493/199 sayılı Tüzüğün 63 üncü maddesi	14.538.254,82	(p.m)	3.000.000

Kaynak: EUROPA, OTP Bütçesi, 2010.

Aşağıda Tablo-8'de belli ürünler için 2005 ile 2013 yılları arasındaki sübvansiyonlu ihracat limitleri gösterilmiştir.

Tablo 8: 2005-2013 yılları arasında belli ürünlerdeki ihracat sübvansiyonu

Ülkeler	Ürün	Miktar	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	10/11	11/12	12/13	13/14
AB-15	Buğday	mt	14,4	14,4	14,4	14,4	14,4	14,4	14,4	14,4	14,4
AB-10	Buğday	mt	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
AB-15	Kaba taneli tahıl (ihrac edilen patates nişastası hariç)	mt	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4
AB-10	Kaba taneli tahıl iv(ıvcı miv*ıı mıııı	mt	0^	0^	0^	0^	0^	0^	0^	0^	0^
AB-15	Sığır eti	Kt cwe ı vl w v? V'	822	822	822	822	822	822	822	822	822
AB-10	Sığır eti	Kt pw	106	106	106	106	106	106	106	106	106
AB-15	Domuz eti	Kt cwe ıvı w v? V'	444	444	444	444	444	444	444	444	444
AB-10	Domuz eti	Kt pw	142	142	142	142	142	142	142	142	142
AB-15	Kümes hayvanları eti(poultry meat)	Kt cwe	286	286	286	286	286	286	286	286	286
AB-10	Kümes hayvanları eti(poultry meat)	Kt pw	158	158	158	158	158	158	158	158	158
AB-25	Yağ	Kt pw	399	399	399	399	399	399	399	399	399
AB-15	Peynir	Kt pw	321	321	321	321	321	321	321	321	321
AB-10	Peynir	Kt pw	2	2	2	2	2	2	2	2	2
AB-15	Yağsız süt tozu(skim milk powder)	Kt pw	273	273	273	273	273	273	273	273	273
AB-10	Yağsız süt tozu(skim milk powder)	Kt pw	95	95	95	95	95	95	95	95	95
AB-15	Şeker	Kt rse	1274	1274	1274	1274	1274	1274	1274	1274	1274
AB-10	Şeker	Kt rse	157	157	157	157	157	157	157	157	157

limitleri

Kaynak: OECD-FAO, *Agricultural Outlook 2005-2014*, s40-44. (derlenme)

(1) AB-10: Mayıs 2004 'den itibaren AB'ye üye olan devletler (Romanya ve Bulgaristan hariç)

(2) AB-15: AB 'nin ilk 15 üyesi

(3) AB-25: Mayıs 2004 'den itibaren AB üyesi devletler (Romanya ve Bulgaristan hariç)

(4) Mt: milyon ton, Kt: bin ton, Cwe: karkas ağırlığı eşdeğeri (carcass weight equivalent)

(5) Pw: ürün ağırlığı, rse :ham şeker eşdeğeri

29.12.2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan " 2011 yılı için 3846/87⁵¹sayılı Konsey Tüzüğü ile getirilen ihracat sübvansiyonları için tarımsal ürünlere ait

⁵¹Bu Tüzük ile ihracat iadesi alan tarımsal ürünlerine ait KN numaraları belirlenmiştir.

KN'leri gösteren 1260/2010 sayılı Konsey Tüzüğü 01.01.2011 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anılan Tüzüğün 3 üncü maddesinde belirtildiği üzere; söz konusu Tüzük 31.12.2011 tarihinde sona erecektir.

Tarımsal ürünler ihraç edilmeden veya üretilmeden önce de belli teminat yatırılmak şartıyla ihracat iadesi verilebilmektedir. Böylece; dahilde işleme rejimini kullanarak üretim yapan firmalar ile AB'de serbest dolaşımda olan ürünleri kullanarak üretim yapan firmalar arasındaki rekabette hakkaniyet sağlanmaya çalışılmıştır.

Diğer taraftan; meyve ve sebzeler kategorisinde verilen ihracat iadelerinde 4 farklı şekilde düzenlenen ihracat lisansı temel alınmaktadır. İhracat lisansı türleri Tablo-10'da gösterilmektedir.

Tablo 10: İhracat iadesinden yararlanacak meyve ve sebzeler için düzenlenen ihracat lisansı türleri

Sistem adı	Kullanış şekli
A1 (Standart Sistem)	İhracatçı, ihracat lisans başvurusu yaptığı zaman ihracat iadesinden yararlanmak için ilgili kuruluşa başvurur, faydalanacağı iade miktarının yarısı kadar teminat yatırır. İlgili kuruluş yapılan inceleme sonucu ihracatçı gerçek/tüzel kişinin ihracat iadesinden yararlanmasına karar verirse bu iadede yararlanacak iade tutarını ve ürün miktarını ilgili tarafa bildirir.
A2 (Özel Sistem)	İhracatçı, iade başvurusunda bulunurken iade oranı ve bu iadede yararlanacak ürün miktarı bellidir. (iade miktarları önceden bellidir.)
A3 (İhale Sistemi)	İhale sistemi ile önceden iade miktarları belirlenir.
B	İhracatçı gerçek/tüzel kişi ihraç edeceği ürün miktarını ve iade tutarı hakkında önceden fikir sahibi olamaz. Bu sistemde, ihracatçı ürünü fiili ihraç ettikten sonraki iş günü ihracat lisansı için başvurur.

3.3. OTP Kapsamında ihracat Sübvansiyonlarının Değerlendirilmesi

3.3.1 OTP'nin kapsamı, amacı ve ilkeleri

Roma Antlaşmasının 3 üncü maddesinin (d) bölümü Topluluğun amacını tarım alanında ortak bir politika adaptasyonu yaratmak olarak tanımlamaktadır. Anlaşmanın 38 ile 42 nci maddeleri arasında da "tarım" konusu yer almaktadır.

Anlaşmanın 38 nci maddesinin birinci fıkrası ortak pazarın, tarımı ve tarımsal ürünlerin ticaretini artırması gerektiğini vurgular. "Tarımsal ürün" kavramı ile toprak ürünleri, hayvancılık ürünleri, balıkçılık ürünleri, bu ürünler ile doğrudan ilişkili birinci derece işlem görmüş ürünler anlaşılması gerektiği ifade edilmektedir. İkinci fıkrasında; ortak pazar içinde tarımsal ürünlere uygulanacak kuralların 39 ile 46 ncı maddeler arasında düzenlendiği ve Ek-2'de tarımsal ürünlerin yer aldığı belirtilmiştir. Tarımsal ürün olarak kabul edilen ürünlere ait liste Ek-V'de yer almaktadır.

Anlaşmanın 39 uncu maddesinin birinci fıkrası OTP'nin amaçlarını sıralamaktadır. Bu amaçlar arasında; tarımsal üretimde rasyonel kalkınma sağlanarak verimliliğin artırılması, tarımla uğraşan kesimin refah seviyesinin korunması, bu ürünlerin tüketicilere uygun fiyatlarla sunulması, gıda güvenliğinin sağlanması vs. sayılmıştır.

OTP, üç temel ilke üzerinde inşa edilmiştir.

- 1) Tek Pazar İlkesi: tarım ürünlerinin üye devletler arasında serbest dolaşımı.
- 2) Topluluk Tercih İlkesi: iç piyasada destekleyici, dış piyasalarda koruyucu önlemler almak. (AB menşeli ürünlerin ihracatının sübvansiyon edilmesi ve üçüncü ülkelerden yapılan ithalatlarda korunma önlemleri uygulanması)
- 3) Mali Dayanışma İlkesi: uygulanacak politikaların ortak bir bütçeden karşılanması ve harcamaların finansmanının üye devletlerce üstlenilmesi. (FEOGA)

OTP'de tarım sektöründe serbest rekabetten ziyade hem iç piyasada hem dış piyasada tarımsal fiyatların oluşumunda müdahaleci uygulamaların ağır bastığı

görülmekte olup, iç piyasadaki uygulamalar ile dış piyasadaki uygulamalar arasındabir korelasyon görülmektedir. İç destekler sonucu artan tarım ürünleri arzının dış piyasaya sunulmasında sübvansiyon kanalı kullanılmaktadır.

3.3.2. Son 10 yıldaki OTP reformlarının ihracat sübvansiyonları ile ilişkisi

2000 yılından itibaren OTP'de Gündem 2000, 2003 OTP Reformu ve Gözden Geçirme (Health Check) 2008, 2020 yılı Senaryosu olmak üzere dört adet reform programı gerçekleştirilmiştir.

3.3.2.1. Gündem 2000

DTÖ Tarım Antlaşması ile getirilen hükümlere uyum açısından "Gündem 2000" programı OTP'de ciddi değişiklikler doğurmuştur. Bu program ile amaç; genişleyen pazarlarda tarım sektöründeki rekabetçi yapıyı artırmak ve aşırı desteğe başvurmadan üreticilerin refah seviyesini gözetilen bir tarım sektörü inşa etmektir. Çünkü FEOGA'nın gerçekleştirdiği harcamalar AB bütçesinin yaklaşık yarısını oluşturmaktaydı. Bu da AB bütçesine ağır yük getirmektedir.

Bu reformun uygulanmaya konulduğu zamanki dünya konjonktürüne bakmakta fayda vardır. 1995 ile 2001 yılları arasında dünyada toplam ihracat sübvansiyonu miktarı 39 milyar dolardı ve bunun %89'u AB tarafından kullanılmaktaydı. Dolayısıyla AB tarım alanında dünya pazarlarında payını genişletmekteydi. Uruguay Tarım Antlaşması uyarınca 6 yılda ihracat sübvansiyonu harcamasını %36, sübvansiyon kullanımına tabi ürün miktarını %21 azaltma taahhüdü altına girmişti.

Bu program ile sığır eti, süt ve süt ürünleri ve hububat sektörlerinde düzenlemeler öngörülmüştür. Fiyat desteğinden ziyade doğrudan desteğin önemi vurgulanmıştır. Bu alandaki mevzuat düzenlemeleri basitleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu reform paketi ile getirilen temel değişiklik üretime bağlı ödemelerin (coupled

payments), getirilen "Tek Ödeme Planı (Single Payment Plan)⁵²" ile üretimden bağımsız (decoupling) olarak uygulanmasıdır. (Bazı ülkeler istisna tutulmuş olup, bu uygulama tam olarak 2008 reformunda uygulanır hale gelmiştir.) Burada amaç; desteklerin ticareti bozucu etkilerinin azaltılması ve tarım sektöründe piyasa odaklı bir yapının oluşmasının sağlanmasıdır. Dolayısıyla; AB DTÖ kural ve disiplinlerine uygun yönde hareket ettiğini vurgulamıştır.

3.3.2.3. Gözden Geçirme (Health Check) 2008

2008 yılında AB'de 2013 yılı sonrası OTP'ye yön vermek adına "Gözden Geçirme" (Health Check) yayımlanmış olup, bunun ile 2020 yılı senaryosu ortaya çıkmıştır. Doha Turu öncülüğünde OTP'de gerçekleştirilecek reformlar için liberalleşme senaryosu çizilmiştir, bu senaryoda DTÖ çerçevesinde ihracat sübvansiyonları dahil tüm ticaret engellerinin kaldırılması hedeflenmektedir.

2003 Reformunda ilk adımları atılan, desteklerin üretimden bağımsız uygulanması faaliyeti bu program ile tam uygulanma olanağı bulmuştur. Doğrudan yardım sisteminin verimliliğinin artırılması amaçlanmıştır. Diğer taraftan; biyo-yakıt konusu⁵³ gibi güncel sorunlar düzenlenmiştir.

AB'nin 2013 yılından sonraki OTP reformunda amaç; sürdürülebilir gıdaüretimi⁵⁴, iklim ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve dengeli bölgesel kalkınma sağlamaktır.

⁵² Tek Ödeme Planı 01/01/2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁵³ Son zamanlarda takip edilen biyoyakıt üretimi tarım sektöründe;

1) Enerji tedariki amacıyla üretilen ürünler ile gıda amaçlı üretilen ürünler arasında "toprak" faktörü için rekabet, ileride "toprak kıtlığı" tartışmalarının ortaya çıkması,
2) Özellikle Uzakdoğu ülkelerinde finansal piyasalarda tarım ürünlerinin forward sözleşmeler üzerinden işlem görmesi,

Hususlarını gündeme getirmiştir. Diğer taraftan; mevsimsel etkiler, talebin artması, özellikle AB'de know-how ağırlıklı üretim yöntemleri ile katma değeri yüksek üretim tarım ürünleri fiyatlarında artışa yol açmıştır.

⁵⁴ Birleşmiş Milletlerin yaptığı hesaplamaya göre dünya nüfusu 0-1950 yılları arasında 2,5 milyar iken, 1950-2011 yılları arasında 7 milyara ulaşmış, dünya nüfusunun 2050 yılına kadar da 9 milyar olması beklenmektedir. Bu itibarla; gıda için talebin yaklaşık %70 büyüdüyü görülmüştür. Bu durum da tarımsal ürünlerin sürdürülebilir şekilde artması gerektiği hususunu ortaya çıkarmıştır.

İhracat sübvansiyonu uygulamasına ilişkin olarak Brüksel'de 12.10.2011 tarihinde yayımlanan "tarımsal ürünlerde Tek Pazar İlkesi ile ilişkili iadeleri ve yardımları düzenlemek üzerine ilkeleri belirleyen Konsey Tüzüğü Teklifinde" 2014 ile 2020 yılları arasında OTP'nin mevzuat çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır. Bu Teklif Tüzüğü'nün 3 üncü maddesinde Tek Pazar İlkesi ışığında ihracat iadeleri düzenlemesi yer almaktadır. İhracat iadelerinin;

- Belli aralıklarla veya
- Tahıllar, pirinç, şeker, süt ve süt ürünleri için ihale yöntemi ile düzenleneceği belirtilmektedir.

Diğer taraftan; ürünler için iade miktarları belirlenirken;

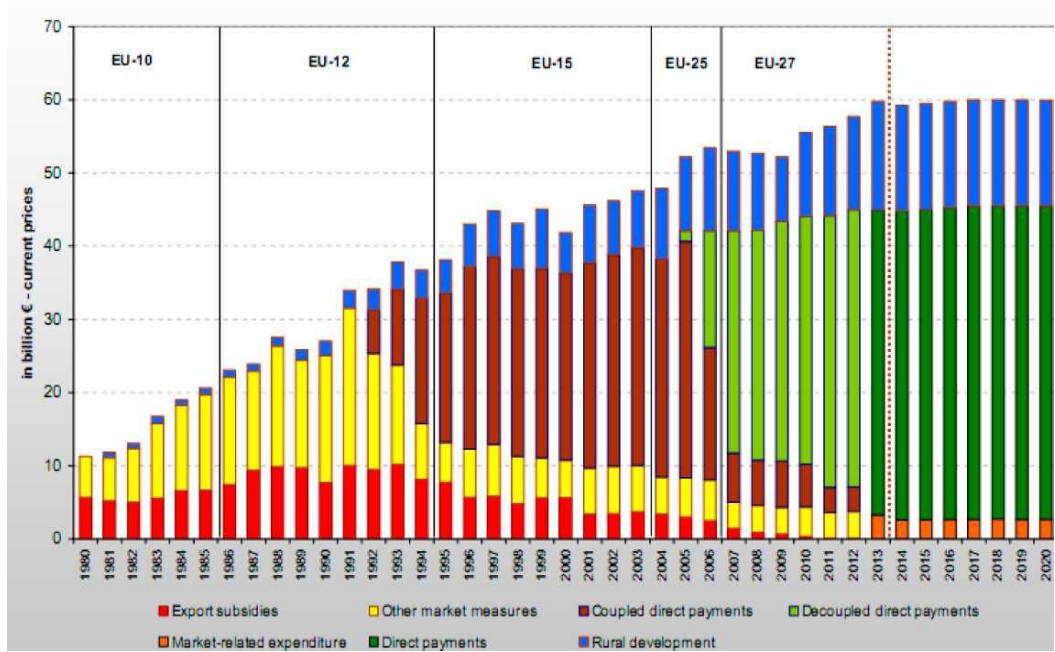
- Birlik içindeki ürünün fiyatı ile ürünün bulunabilirliği ve ürünün dünya piyasasındaki fiyatı,
- Birlik içinde arz ve talep arasında uzun süreli bir dengesizlik yaratmama,
- Önerilen ürünün ekonomik durumu,
- Üçüncü ülkelere ihracat için işlenmiş ürünlerin imalinde Birlik temel maddeleri kullanımı ile işleme anlaşmaları altında getirilen üçüncü ülke menşeli ürünlerin kullanımı arasındaki dengeyi kurmak,
- Birliğin talep yapısı,

Birlik içindeki bir yerden Birlik limanlarına veya herhangi bir sınıra ve bu sınırdan/limandan ihraç edilecek ülkeye kadar yapılan ulaşım ve pazarlama masrafları,

- Domuz eti, yumurta, kümes hayvanları eti sektörleri için, bu ürünlerin üretiminde kullanılan girdilerin dünya piyasasındaki fiyatı ile Birlik içindeki fiyat farkı, hususlarının dikkate alınması gerektiği düzenlenmiştir.

Aşağıda Şekil-3'de OTP reform sürecinde yapılan ihracat sübvansiyonu harcamalarının toplam OTP harcamaları içindeki payı gösterilmektedir.

Şekil 3: 1980-2020 yılları arasında ihracat sübvansiyonu harcamalarının OTP harcamaları içindeki payı

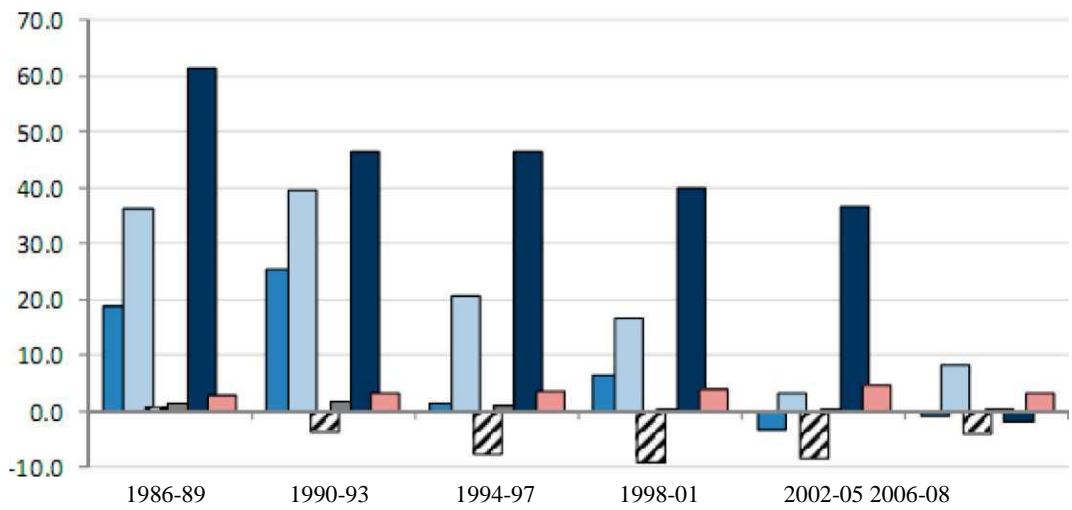

Kaynak: European Commission, 2011a:5.

İhracat sübvansiyonu kullanımı yıldan yıla azalmaktadır. 2010 yılında AB'de tarımsal ürünlere yapılan toplam ihracat iadesi miktarı 166 milyon Euro iken 2000 yılında bu iadelerin miktarı 5,6 milyar Euro'dur. Aşağıda Şekil-4 bize ihracat sübvansiyonları miktarı azalırken tarımsal ürünlerin ihracatının azaldığını göstermektedir.

Şekil 4: 1986 ile 2008 yılları arasında OTP'nin AB ihracatı üzerindeki etkisi (milyon ton)

■ VVheat □ Coarse Grains HOİlseeds H Rîce ■ Milk □ Beef

Kaynak: European Commission, 2011b:6.

Örneğin; buğday ihracatında 1986 ile 2008 yılları arasında dalgalanma görülmekle birlikte; 1998 yılından itibaren buğday ihracatı negatif gerçekleşmiştir. Kaba taneli ürün ihracatı 1990 ile 2002 yılları arasında sürekli azalan bir seyir izlemiş, 2002 yılı ile 2008 yılları arasında söz konusu ürün ihracatında küçük bir artış kaydedilmiştir. Yağ tohumları ihracatında ise dalgalanma görülmüş olup, 1990 ile 2008 yılları arasında yağ tohumları ihracatı sürekli negatif gerçekleşmiştir. Pirinç ihracatında 1986 ile 2008 yılları arasında kayda değer bir değişme gözlemlenmemiştir. 1986 ile 2008 yılları arasında sürekli azalan bir seyir izleyen süt ihracatı, 2006 ile 2008 yılları arasında ise negatif olmuştur. 1986 ile 2008 yılları arasında sığır eti istikrarlı bir seyir göstermiştir.

3.4. AB'nin Türkiye'ye İhracatı

AB'nin 2010 yılında tarım ürünlerinde gerçekleştirdiği ihracat miktarı toplam 570.237 milyar dolar değerinde gerçekleşmiş olup, bu miktar toplam ihracat miktarının %10'unu oluşturmaktadır.

Tarım ürünleri ihracatı 2009 yılında %12 düşüş göstermekle birlikte; 2010 yılında %8 artış gerçekleşmiştir.

AB'nin Türkiye'ye tarım ürünleri ihracatı 2010 yılında 1.573 milyon Euro gerçekleşmiştir. Tablo-11'in incelenmesinden de görüleceği üzere Türkiye ile tarım ürünleri ticaretinde aynı yıl için 1.322 milyon Euro ticaret açığı meydana gelmiştir.

Tablo 11: AB ile Türkiye arasında son üç yıl itibariyle tarım ürünleri ticareti

	2008	2009	2010	2008/2010 ortalaması
AB- 27 ithalat	2.687	2.510	2.895	2.697
AB-27 ihracat	1.195	1.008	1.573	1.259
AB için ticaret dengesi	-1.492	-1.502	-1.322	-1.438

miktarları (milyon Euro)

AB'nin Türkiye'ye ihraç ettiği temel ürünler hububat, yağ tohumu, et, içecek, sirke, tütün ve tütün mamulleridir. Bu ürünlere ait ihracat miktarı Tablo-12'de gösterilmektedir.

Tablo 12: Son üç yıl itibariyle ürün bazında AB'nin Türkiye'ye ihracatı (milyon Euro)

	2008	2009	2010	2008/2010 ortalaması
afşlsafklaskfla		170 4	201 2	220 4
		1/0,4	20 1,2	220,4
Yağ tohumu	267,5	185,9	202,9	218,8
Et	1,2	2,7	194,8	66,3
İçecekler, sirke	114	137,7	149,9	133,8
Tütün ve tütün ürünleri	117,9	182,2	218,8	172,9

Kaynak: European Commission. 2011a.

AB'ye uyum açısından; Türkiye 2012 yılından itibaren AB'de uygulanan TARIC sistemine geçmeyi planlamakta olup, TARIC sisteminde ihracat iadesi uygulamasının detayları Kutu-1'de anlatılmaktadır.

Kutu 1: TARIC ve ihracat iadesi uygulaması

TARIC tarımsal önlemlere ilişkin olarak aşağıdaki hususları içermektedir:

- Tarımsal bileşenler
- Şeker ve unlu içerikler üzerindeki ek vergiler
- Telafi edici vergiler
- Temel tarımsal ürünler (işlenmiş olanlar hariç) için ihracat iadesi

TARIC sisteminde, ihracat için 8 haneli KN kodları kullanılmaktadır. Gerek duyulması halinde ise ek kodlar kullanılabilir. Eşyanın KN ile tam tarifi yapıldıktan sonra, bazı kısaltmalar parantez içinde gösterilebilir. Tarım sektöründe ihracat iadesi için "REX" göstergesi ile ürünlere ilişkin 1 'den 15'e kadar numara verilir. Bu sistemde ürün için beyan edilen kıymet miktarı; eşyanın kıymetinden ihracat iadesi miktarı düşümü yapıldıktan sonra bulunur.

Kaynak: TARIC'e ilişkin 2658/87 sayılı Konsey Tüzüğü, 2011.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

4. TÜRKİYE'DEKİ TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATINDA UYGULANAN DEVLET YARDIMLARI

Ülkemizde devlet yardımlarının çerçevesi DTÖ'ye olan taahhütlerimiz ve AB ile Gümrük Birliğini kuran 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) etrafında şekillenmektedir. 1986 yılından itibaren ihracat yardımları verilmeye başlanmış olup, bu yardımların finansmanı DFİF'den sağlanmıştır.

Zaman içerisinde Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatını incelediğimizde karşımıza iki husus çıkmaktadır:

- 1) Toplam mal ihracatı içindeki tarım ürünleri ihracat oranı azalan bir seyir izlerken,
- 2) Aşağıda Tablo-14'den de anlaşılacağı üzere miktar olarak bu oran sürekli artmıştır.

Tablo 14: 1996-2009 yılları arasında Türkiye'deki toplam mal ihracatı (milyar \$) ve tarım ürünleri ihracatının toplam içindeki oranı(%)

Yıllar	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Mal ihracı (milyar \$)	23,2	26,3	27	26,6	27,8	31,3	36,1
Tarım ürünleri ihracatının toplam içindeki oranı (%)	1,7	1,3	1,4	1,3	1,1	0,9	0,8
Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Mal ihracı (milyar \$)	47,3	63,2	73,5	85,5	107,3	132	102,1
Tarım ürünleri ihracatının toplam içindeki oranı (%)	0,8	0,7	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4

Kaynak: TÜİK, 2010.

Diğer taraftan; tarım ve ormancılık ürünlerinde 2009 yılında ihracat fiyat endeksi, 2008 yılına göre %16,6 azalış gösterirken; 2010 yılında ihracat fiyat endeksi 2009 yılına göre %4,9 artış göstermiştir. 2011 yılının ilk üç aylık döneminde bu oranda 2010 yılının ilk üç ayına kıyasla %11,2 artış kaydedilmiş; ikinci ve üçüncü üç aylık dönemde ise bu oranlarda sırasıyla %17 ile %14,5 artış tespit edilmiştir.

2009 ile 2011 yılları arasında tarım ve ormancılık ürünlerinde ihracat miktar endeksinde bir önceki döneme/yıla göre değişme oranı aşağıda Tablo-15'de belirtilmiştir.

Tablo 15: 2009 ile 2011 yılları arasında ihracat miktar endekslerinde görülen % değişme

Yıllar	2009	2010	2011-1	2011-2	2011-3
Tarım ve ormancılık ürünlerinde ihracat miktar endeksinde % değişme	-7,2	6,3	9	1,8	9,7

Kaynak: TUIK, 2011.

Bu bölümde ihracat iadelerine ilişkin olarak önce DTÖ kapsamında Türkiye'nin pozisyonu incelendikten sonra, AB'ye olan yükümlülüklerimiz doğrultusunda uygulamalar ile Türkiye'deki mevzuat düzenlemelerine yer verilecektir.

4.1. DTÖ Tarım Anlaşması Çerçevesinde Türkiye'nin Durumu

4.1.1. 1996-2004 yılları arasında Türkiye'nin ihracat sübvansiyonu taahhüdünün kapsamı

DTÖ Tarım Anlaşması çerçevesinde ihracat sübvansiyonu için GÜ'ler genel olarak toplulaştırılmış ürün grubu şeklinde taahhütte bulunmuş olup, ki bu uygulama şekli ülkelere esneklik kazandırmıştır, GOÜ'ler ise indirim taahhütleri için ayrıntılı ürün tanımı yapmışlardır. Diğer taraftan; GÜ'lerin ağırlıklı olarak arz

fazlasıverdikleri ürünlerde ihracat sübvansiyonunu indirme taahhüdünde buldukları görülmüştür.

Türkiye 44 üründe ihracat sübvansiyonu taahhüdünde bulunmuştur. Ülkemize ait ihracat sübvansiyonu taahhüt listesi XXXVII sayılı DTÖ Taviz Listesi Ekinin "Tarımsal Ürünler: Sübvansiyonu Sınırlayıcı Taahhütler" başlıklı 4. Bölümün II no.lu kısmında yer almaktadır. Taahhütler, sübvansiyon harcamalarının bütçedeki payı ve sübvansiyon miktarı olarak iki ayrı hususu içermektedir.⁵⁹ Aşağıda Tablo-16'da Türkiye için tarım ürünleri ihracatındaki taahhüt listesinde yer alan ürünleri göstermektedir.

Tablo 16: DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında ihracat sübvansiyonu taahhüt listesi kapsamında yer alan ürünler ve bu ürünlere ait AS kodları

Tarife Pozisyonu-AS Kodu	Ürün tanımı	Tarife Pozisyonu-AS Kodu	Ürün tanımı
0201	Sığır eti	1003	Arpa
0202	Taze, soğutulmuş/dondurulmuş hayvanlar	1005	Mısır
0204	Koyun eti (keçi eti hariç) (taze, dondurulmuş)	1101	Buğday unu
0207	Kümes hayvanları eti (yenilebilir sakatat hariç)	1103.11	İrmik
0401-0402	Krema	1107	Malt
0401.30	Süt	1302.12	Meyan kökü
0403	Yoğurt, ayran	1704.90	Bitki ekstraları (özütü)
0405	Yağ	1509	Zeytinyağı
0406	Peynir	1512	Ayçiçek yağı (rafine edilmiş)
0407	Yumurta	1516.29	Mısırrözü yağı (rafine edilmiş)
0409	Doğal bal	1517.10	Margarin
0603.10	Kesme çiçek (taze)	1601	Sosis, et veya sakatatın yapılmış benzer ürünler
0701.90	Patates	1602	Diğer hazır et ve sakatatlar
0702	Domates	1604	Hazır veya saklanmış balıklar, kabuklu canlılar veya yumuşakçalar
0703.10.21	Kurutulmuş soğan	1806	Çikolatalar veya çikolata içeren diğer gıdalar
0/10	Dondurulmuş sebze (patates hariç)	1905	Bisküviler, hamur işleri
0/10.10	Patates (dondurulmuş ve kızartılmış)	1902	Makarna, erişte
0712	Sebze (dehidre edilmiş/kurutulmuş)	2001	Konserveler, salça
0713.20	Nohut	2007	Homojenleşmiş meyve karışımları
0713.40	Yeşil veya kırmızı mercimek (ayıklanmış veya ayıklanmamış)	2008.11	Hazır yer fıstığı, yer fıstığı ezmesi
0805	Turuncgiller (portakal, mandalina, limon, greyluft)	2009	Meyve suları (konsantre)
0808.10	Elma	2009.90	Sebze suları
0811	Meyve (dondurulmuş)	2401	Tütün
1001	Buğday		

Tablo-16'da belirtilen ürünler dışında hiçbir şekilde ek bir ürüne ihracat sübvansiyonu verilmesi yasak olup, bu ürünlerde de her yıl sübvansiyon miktarını indirme taahhüdü altına girilmiştir. Bu taahhütler içinde yer alan en önemli tarım ürünleri buğday, arpa, işlenmiş meyve ve sebze, zeytinyağı, işlenmiş balık ürünleri, yaş sebze ve meyvelerdir.

İhracat teşviklerinin diğer bir türü olan ihracat kredileri açısından değerlendirmelerde Türkiye'nin ihracat kredileri içinde tarım ürünlerinin yer almadığı görülmüştür. Ayrıca, Türkiye gıda yardımları konusunun sübvansiyon etkisi yaratmaması için bu yardımların mümkün olduğunca hibe şeklinde uygulanması gerektiğini savunmuştur.

Türkiye, bu dönemde GÜ'ler tarafından uygulanan ihracat sübvansiyonlarının aşağı çektiği dünya fiyatlarından zarar görmüş olup, CAIRNS grubu ile paralel şekilde haksız rekabetin önlenmesi açısından sübvansiyon uygulanmasının kaldırılması yönünde görüş bildirmiştir.

4.1.2. 2004 yılından itibaren Türkiye'nin taahhütleri

2005 yılında Hong Kong'da gerçekleştirilen Bakanlar Kurulu Konferansında GÜ'ler için ihracat sübvansiyonlarının 2013 yılına kadar sıfırlanması için, sübvansiyon harcamalarının bütçedeki payının 2010 yılına kadar %50 oranında azaltılması kararlaştırılmıştır.⁵⁵ Türkiye'nin de içinde yer aldığı GOÜ'ler için sübvansiyon miktarının ve sübvansiyon için yapılan harcamaların her yıl eşit oranlarda azaltılarak 2016 yılına kadar sıfırlanması gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye'de verilen ihracat iadesi miktarları aşağıdaki Tablo-17'de gösterilmekle birlikte; 2008 yılından itibaren verilen iade miktarları resmi kanallar aracılığıyla açıklanmadığından söz konusu Tablo, yalnızca 2004 yılı ile 2008 yılları arasındaki verileri kapsamaktadır.

⁵⁵ Söz konusu kararlar 08/02/2008 tarihinde DTÖ Tarım Komitesi tarafından yayımlanan "Gözden Geçirilmiş Taslak Modalite Kağıdı" ile alınmıştır. Diğer taraftan; ihracat kredilerinde belirlenen 180 günlük vade GOÜ ve GÜ'ler için geçerlidir. GOÜ'ler için uygulanan 360 günlük vadenin üç yılın sonunda (360-270-180 gün) 180 güne düşürülmesi kararlaştırılmıştır.

Tablo-17: Türkiye'de 2004 yılı ile 2008 yılları arasında tarım ürünlerinde verilen ihracat iadesi miktarları (milyon \$)

Diğer taraftan, ihracat kredileri açısından GOÜ'ler için tespit edilen 180 günlük

Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat İadesi Miktarı (milyon \$)	25,980	31	31,25	31,8	33

Kaynak: AB Bakanlığı (ABGS), Ekonomi Bakanlığı (DTM), Zemheri, O.

vadenin uygun bir süre olmadığı, bunun rekabetüzerinde olumsuz etki yapacağı değerlendirilmektedir.

Kutu 2: Doha Turu'nun GOÜ'lerin ticareti üzerine etkileri, bu anlamda yoksullaştırıcı büyüme kavramı

2004 yılından itibaren GOÜ'lerin yüklendikleri taahhütlerin bu ülkelerin ticareti üzerinde genel kapsamda yoksullaştırıcı büyüme etkisi yaptığı tespit edilmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için önce "yoksullaştırıcı büyüme etkisi" kavramını açıklamakta fayda vardır.

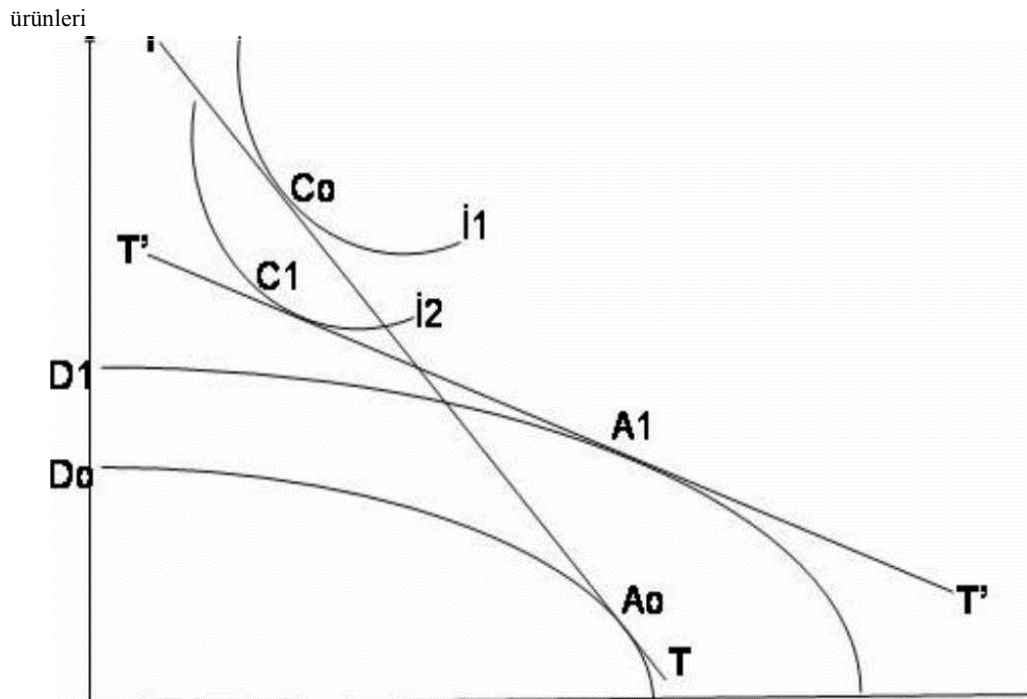
"Yoksullaştırıcı büyüme tezi" Hint asıllı iktisatçı Bhagwati tarafından ortaya atılan bir husus olup, bu teze göre bir ülke bir ürünün ihracatında büyük ülke ise, bu ülkenin ihracat malı odaklı sapmalı şekilde büyümesi dış ticaret hadlerinin bu ülke aleyhine bozulmasına yol açar. Aşağıda Şekil-6 yoksullaştırıcı büyüme tezinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Ülkenin sadece iki mal ürettiği- sanayi malı ve tarım ürünleri- varsayımı altında çizilen yukarıdaki şekilde A_0 başlangıç üretim dengesini, C_0 tüketim dengesini göstermektedir. (Tüketici dengesi $I1$ farksızlık eğrisinin TT bütçe doğrusuna teğet olduğu noktada gerçekleşmiştir.) Ülke tarım ürünleri ağırlıklı olarak sapmalı şekilde büyüdüğünde $A1$ noktası yeni üretici dengesini, $C1$ noktası yeni tüketici dengesini göstermektedir. (Tüketici dengesi $I2$ farksızlık eğrisinin T'T' bütçe doğrusuna teğet olduğu noktada gerçekleşmiştir.) Yeni denge noktasına tekabül

eden ve refah düzeylerini gösteren İ2 farksızlık eğrisi, İ1 farksızlık eğrisinin altında yer aldığından refah seviyesi azalmıştır. Ülke ihracat odaklı büyümüştür, ancak refah seviyesi azalmıştır.

Bhagwati'nin tezine göre; tarımsal üretimde aşırı arz oluşması üreticiye zarar

Şekil 6: Yoksullaştıran büyüme tezinin ticaret üzerindeki etkisi-Sanayi

vermektedir. Çünkü sübvansiyonların azaltılması tarım ürünlerinin dünya fiyatlarını yükseltecektir. Ancak tarım ürünleri birincil ürün sınıfına girdiğinden ve temel besin maddesi olarak değerlendirildiğinden bu ürünler iç talebin fiyat esnekliği düşüktür. Dünya fiyatlarında artış sonucu artan üretim iç piyasadaki fiyatları düşürecek olup, bu itibarla iç ticaret hadleri bozulacaktır. Dolayısıyla; artan üretim artan yoksulluk anlamına gelecektir.

4.2. AB'ye Üyelik Yolunda Ticaretteki Devlet Yardımlarının Kapsamı

GB Anlaşması'ndan itibaren AB, Türkiye'nin tarım ürünleri ticaretindeki en önemli partnerlerinden biri haline gelmiştir. 2010 yılı itibariyle Türkiye tarım ürünleri ticaretinde 1.322 milyon Euro ticaret fazlası vermiştir. Aşağıda Tablo-18'de AB ve Türkiye arasındaki tarım ürünlerine ilişkin ticaret rakamları gösterilmektedir.

Tablo 18: Türkiye'nin AB ile son üç yıl itibariyle tarım ürünleri ticaret miktarları (milyon Euro)

Türkiye'nin AB'ye en çok ihraç ettiği ürünler; meyve, sebze, fındık, tütün ve tütün

	2008	2009	2010	2008/2010 ortalaması
İhracat	2.687	2.510	2.895	2.697
İthalat	1.195	1.008	1.573	1.259
Türkiye için ticaret dengesi	1.492	1.502	1.322	1.438

Kaynak: Eurostat/Comext, 2010.

mamülleri, şeker ve şekerlemelerdir. Aşağıda

Tablo-19'da son üç yıl itibariyle bu ürünlere ait ihracat rakamları gösterilmektedir.

Tablo 19: Son üç yıl itibariyle ürün bazında Türkiye'nin AB'ye ihracatı (milyon Euro)

	2008	2009	2010	2008/2010 ortalaması
Meyve ve fındık	1224,9	1162	1369,9	1252,2
Sebzeler	306,3	311,1	301,1	306,1
Meyve ve sebze karışımları	731,8	615,9	761,8	703,2
Tütün ve tütün mamülleri	125,2	155,6	112,9	131,3
Şeker ve şekerlemeler	75,1	62,3	76,2	71,2

Kaynak: Eurostat/Comext, 2010.

Aşağıdaki bölümlerde Gümrük Birliği Anlaşması ile getirilen üst düzenlemeler ile AB'ye üyelik yolunda "Tarım" faslının taranması süreci anlatılacaktır.

4.2.1. Gümrük Birliği Anlaşması kapsamında ticaret 4.2.1.1. Genel

Gümrük Birliği sürecini başlatan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 34 üncü maddesi, uygulanan devlet yardımları konusuna bir üst sınır çizmiştir.

" Madde 34/1- Topluluk üyesi devletlerin veya Türkiye 'nin herhangi bir biçimde Devlet kaynaklarını kullanarak sağladıkları ve belli girişimlerin kayırılması veya belli ürünlerin üretiminin özendirilmesi suretiyle rekabeti aksatan veya aksatma tehlikesi taşıyan her türlü yardım, Topluluk ile Türkiye arasındaki ticareti etkilediği ölçüde Gümrük Birliğinin iyi işleyişiyle bağdaşmaz."

Yukarıda ifade edilen hüküm ile Roma Antlaşması'nın 92 nci maddesine benzer bir düzenleme getirilmiş olup; "Gümrük Birliği ile bağdaşma" hususu ile "Ortak Pazar ile bağdaşma" hususu paralellik arz etmektedir.

Genel olarak devlet yardımı uygulamasının yasak oluşu ifade edilmekle birlikte; aynı maddenin 2 nci fıkrası ile Gümrük Birliği işleyişi ile bağdaşan uygulamalar, üçüncü fıkrası ile de Gümrük Birliği işleyişi ile bağdaşabilecek (koşullu bağdaşan) uygulamalar düzenlenmektedir.

Anılan Kararın 39 uncu maddesi konuyu rekabet hukuku açısından ele almaktadır. Söz konusu maddenin;

- ikinci fıkrasının (d) bendi; yardım programlarının Roma Antlaşması'nın 92 ve 93 üncü maddelerinde öngörülen esaslara uygun olması gerektiğini,
- ikinci fıkrasının (e) bendi; tüm yardım programlarının Topluluğa bildirilmesi gerektiğini, 12 milyon Euro'yu aşan ve AB mevzuatına göre bildirim şartı taşıyan yardımların Topluluğa önceden bildirilmesi gerektiğini,
- üçüncü fıkrası; AB'nin, Türkiye'nin uyguladığı bir yardımı AB mevzuatına aykırı olduğunu düşünmesi halinde itiraz hakkı bulunduğunu, Türkiye'nin bu görüşe katılmaması ve konunun otuz gün içinde çözüme kavuşmaması halinde taraflardan birinin konuyu hakeme götürme hakkına sahip olduğunu,
- dördüncü fıkrası; Türkiye'nin, bir üye devletin uyguladığı yardımın mevzuata aykırı olması halinde, itiraz etme hakkına sahip olduğunu, Ortaklık Konseyi'nin konuyu üç ay içinde çözüme kavuşturmaması halinde ise konuyu ATAD'a götürebileceğini,düzenlemektedir.

4.2.1.2. İşlenmiş tarım ürünleri ticareti

1/95 sayılı OKK sadece işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta olup⁵⁶, işlenmiş tarım ürünlerine ilişkin hususlar Anlaşmanın 5 nci bölümünde ifade edilmektedir.⁵⁷ İşlenmiş tarım ürünü olarak değerlendirilen ürün listesi anılan Anlaşmanın 2 no.lu Eki'nde yer almaktadır.

AB ile GB kapsamında tarım ürünleri yer almadığından, Türkiye AB'den bağımsız hareket edebilmekle birlikte; tam üyelik öngörüsünü koruyarak OTP'ye uyum çalışmalarını da sürdürmektedir. Bu itibarla; ihracat iadeleri konusunda nihai hedef; OTP'de ihracat iadelerinin kaldırılmasına paralel ülkemizde uygulanan ihracat yardımlarının dış ticareti geliştirme amaçlı kullanımının sağlanmaya çalışılmasıdır.

4.2.2. AB'ye Tam Üyelik Müzakereleri kapsamında tarım faslına ilişkin tarama sürecinde öne çıkanlar

"Tarım" konusu 11 nci müzakere faslında değerlendirilmekte olup, bu sektörde uygulanan ihracat sübvansiyonları "yatay konular" başlığı altında ele alınmıştır.⁵⁸ 11 nci faslın taranması sürecinde "5 nci Gündem Maddesi: Ticaret Mekanizması" kısmında ihracat sübvansiyonu konusu ile ilgili olarak aşağıdaki hususlara yer verilmiştir:

- 1) Türkiye tarımsal ürünlerde ihracat lisansı arayan bir sisteme sahip değildir.
- 2) Amaç; tarımsal ürünlerin ve işlenmiş tarımsal ürünlerin ihracat potansiyelini geliştirmektir.
- 3) Sübvansiyonları belirlemekte yetkili hükümet organı Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu'dur.

⁵⁶ 1/95 sayılı OKK başlıca üç hususu ilişkin hüküm getirmektedir: işlenmiş tarım ürünleri, ileride tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması (Madde 24: "Ortaklık Konseyi, Katma Protokol'ün 32 ila 35 nci maddelerinde öngörüldüğü üzere, Tarafların aralarında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının sağlanması konusundaki ortak hedeflerini teyit eder."), tarım ürünleri ticaretinde tercihli rejim uygulanması (Madde 26: "Topluluk ve Türkiye, tarım ürünleri ticaretinde birbirlerine tanıdıkları tercihli rejimleri, aşamalı olarak ve karşılıklı yarar sağlayacak biçimde geliştirirler. Ortaklık Konseyi, bu tercihli rejimlerde yapılan iyileştirmeleri düzenli olarak inceler.")

⁵⁷ 1/95 sayılı OKK'da tarım ile ilgili hususlar genel olarak Katma Protokol'de yer alan hususlar ile benzer özellik göstermektedir.

⁵⁸ "İşletme dönemi yardımları" kısmı altında değerlendirilmektedir.

- 4) Sübvansiyonlar, kamu kurumlarından onların borçlarını(vergiler, sosyal sigorta prim maliyetleri, enerji maliyetleri, telekomünikasyon maliyetleri) azaltacak şekilde sağlanmaktadır.
- 5) Türkiye DTÖ Tarım Anlaşması ile uyumlu olarak ihracat iadesi sağlamaktadır.
- 6) Türkiye'nin DTÖ taahhütleri 44 tarımsal ürün grubunu içerir. Bununla birlikte; bütçesel sınırlardan dolayı, Türkiye genellikle aşağıdaki ürünlere/ürün gruplarına ihracat iadesi vermektedir:

Kesme çiçekler, dondurulmuş sebzeler, kurutulmuş sebzeler, dondurulmuş meyveler, konserve edilmiş sebze ve meyveler, salça, homojen meyve karışımları, meyve suları, zeytin ve zeytinyağı, hazır veya konserve balık, kümes hayvanları eti, yumurta, çikolata ve çikolata içeren diğer gıda karışımları, bisküviler, gofret, kek.

- 7) İhracatçılar, iade uygulaması için İhracatçı Birliklerine ilgili belgeleri sunmak zorundadırlar (gümrük beyannamesi, fatura vs. gibi).
- 8) Belli dönemlerde yayımlanan Tebliğlerin uygulama dönemleri içinde ürünler Türkiye Gümrük Bölgesini terk etmelidir.
- 9) Ürünler Türk menşeli olmalıdır. Dahilde işleme rejimi kullanılması halinde, sadece Türk menşeli girdiler ihracat iadesinden yararlanabilmektedir.
- 10) İhracat iadesi oranı, ürünün ihraç edileceği ülkenin uzaklığına göre değişmemektedir.
- 11) İhraç edilecek ürünler, dayanıklı ve pazarlanabilir kalitede olması halinde iadedden yararlanabilmektedir.

İhraç edilen ürün Türkiye'ye dönerse veya herhangi bir sebeple ithalatçı ülke tarafından reddedilirse ihracat iadesi geri alınır.

4.3. Türkiye'deki Mevzuat Düzenlemeleri

4.3.1. İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı

11.01.1995 tarihli ve 22168 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan söz konusu Kararın 1 nci maddesinde amacın; Kalkınma Planları ve yıllık programlardaki toplumsal ve ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla yapılacak faaliyetlerin, uluslararası kuruluşlara olan yükümlülüklerimize aykırılık teşkil etmeyecek yöntemlerle desteklenmesi olarak tanımlanmıştır. Anılan Kararın 3 üncü maddesinde tarımsal ürünlerde ihracat iadesi yardımlarının (GATT taahhütleri çerçevesinde tarım ürünlerinin desteklenmesi) bu Karar kapsamında değerlendirildiği hüküm altına alınmıştır.

Belli tarım ürünlerinin ihracatındaki yardımlar TCMB kanalıyla DFİF⁵⁹ ödenekleri çerçevesinde karşılanmakta olup, bu yardım miktarlarının belirlenmesinde yetkili devlet organı Para ve Kredi Koordinasyon Kurulu'dur. Yardımlar verilirken OTP'ye uyumu kolaylaştırmak adına ürünün yurtiçi fiyatı, dünya fiyatı ve üretim ve tüketim dengesi dikkate alınmaktadır.

4.3.2. İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kapsamında Destekleme Ve Fiyat İstikrar Fonundan Yapılan Ödemelere İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

19.03.2011 tarihli ve 27879 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren söz konusu Yönetmelikte⁶⁰ aşağıdaki hususlar düzenlenmiştir:

⁵⁹02/02/1984 tarihli 2976 sayılı Dış Ticaretin Düzenlenmesi hakkında Kanununun 2 nci maddesine istinaden TCMB nezdinde DFİF oluşturulması kararlaştırılmıştır. DFİF kaynakları 1986 tarihindeki ihracatta yaşanan daralmanın ardından 13/12/1986 tarihinde 86/11282 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile DFİF uygulamaları yeniden düzenlenmiştir. Bu Karar ile fon, tarımsal girdilerin sübvansiyonu, ihracata dönük yatırımların finansmanı ve ihracat sigortası oluşturuluncaya kadar ihracatın sigortalanmasında Para ve Kredi Koordinasyon Kurulunca belirlenecek esaslara göre kullanılmıştır. Selektif şekilde uygulanan bu fonlar ile belirli mallara değişen oranlarda prim ödenerek malların dış pazarda rekabet güçlerinin artırılarak ihracatın geliştirilmesi amaçlanmıştır. (SEYMEN, Dilek)

⁶⁰ Anılan Yönetmeliğin bazı hükümleri 06/12/2011 tarih ve 28134 sayılı RG'de yayımlanan Yönetmelik ile değişmiş olup, bu değişiklikler göz önünde bulundurularak yukarıdaki hususlara yer verilmiştir.

- 1) İhracata yönelik devlet yardımları kapsamında DFİF ile ilgili yetki ve görevler ile her türlü işlemler Ekonomi Bakanlığı (mülga Dış Ticaret Müsteşarlığı) tarafından yürütülür. Bakanlık bu kapsamdaki ödemelere ilişkin iş ve işlemleri incelemeci kuruluşlar vasıtasıyla da gerçekleştirebilir.
- 2) Destek tutarları Maliye Bakanlığı ve/veya Sosyal Güvenlik Kurumundan temin edilen ve borç durumunu gösteren bilgi veya belgeler de dikkate alınmak suretiyle tespit edilir ve bu tespite istinaden düzenlenen bilgi formları ve/veya inceleme fişleri TCMB'ye gönderilir. Ayrıca bu bildirimlerde yer alan bilgiler, haftalık olarak bu Yönetmeliğin ekinde yer alan DFİF Ödemelerine İlişkin Tahakkuk Listesine iki nüsha halinde işlenerek bir nüshası TCMB'ye gönderilir.
- 3) TCMB bu bilgi formlarını/inceleme fişlerini kontrol eder ve anılan Bakanlıktan hak sahiplerine ödenecek nihai destek tutarının DFİF hesaplarına aktarılması talep edilir.
- 4) DFİF'ten ihracata yönelik devlet yardımları kapsamında verilen krediler ile yapılan fazla ve/veya yersiz ödemeler amme alacağı sayılır. İhracata yönelik devlet yardımları kapsamında verilen krediler ile fazla ve/veya yersiz ödemeler, öncelikle kredi ve/veya destek ödemesi yapılan hak sahiplerinden 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde geri alınır.

4.3.3. 2006/7 sayılı İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ

06.06.2006 tarihli ve 26190 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren söz konusu Tebliğin 2 nci maddesi; anılan Tebliğ ekinde yer alan

- 1) Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu primi kesintisine tabi maddelerin,
- 2) Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu'ndan ödeme yapılan maddelerin

ihracının aynı gün Resmi Gazete 'de yayımlanan İhracat Yönetmeliği'nin "Kayda bağlı ihracat" başlıklı 7 nci maddesi⁶¹ hükümleri çerçevesinde

⁶¹ İhracat Yönetmeliğinin 7 nci maddesi;

"**MADDE 7** - (1) İhracı kayda bağlı mallar, Müsteşarlıkça yayımlanacak Tebliğ ile belirlenir.

gerçekleştirileceğine dair düzenleme getirmektedir.

4.3.4. 2010/10 sayılı Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliği

Ülkemiz tarımsal ürünlerin uluslararası piyasalarda rekabet gücünün ve ihracat potansiyelinin artırılması amacıyla düzenlenen bu Tebliğ 24.12.2010 tarihli, 27795 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak, 01.01.2011 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girmiştir.

EK-VII'de yer alan Tablodaki ürünlere uygulanacak ihracat iadeleri DFİF'den karşılanır. Söz konusu ürünlerin ihracına müteakip, mahsup edilen vergiler, vergi cezaları, SGK primleri, haberleşme giderleri (sabit telefon, telefaks vb.), enerji giderleri (elektrik ve doğalgaz), TMSF'ye ve ilgili tasfiye halindeki bankalara olan borçlar ve bunların gecikme zammı ve faizlerine ilişkin giderler⁶², tablodaki ihracat iade miktarları (ihracatın ne kadarının iadede yararlanacağını gösteren oran) ve azami ödeme oranı⁶³ (ödenen maksimum iade miktarını gösteren oran) dikkate alınarak, ABD doları karşılığı TL üzerinden, TCMB nezdinde ihracatçı adına açılacak hesaptan, anılan Banka kanalıyla mahsup yoluyla ödeme yapılmaktadır.

(2) İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ kapsamındaki malların ihracından önce gümrük beyannamelerinin İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince kayda alınması gerekir.

(3) İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğince kayda alınmış gümrük beyannamesinin gümrük idarelerine sunulma süresi, İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliğinin onay tarihinden itibaren uzatılmamak üzere otuz gündür. Ancak, ülkemiz ihraç ürünlerine miktar kısıtlaması uygulayan ülkelere yapılan, kısıtlama kapsamındaki malın ihracına ait kayıt meşruhatı düşülerek onaylanmış gümrük beyannamelerinin gümrük idarelerine sunulma süresi, otuz günden daha kısa veya daha uzun olarak Müsteşarlıkça belirlenebilir."

Hükümünü düzenlemektedir.

⁶²Mahsup işlemleri anılan Tebliğin 6 ncı ve 7 nci maddelerinde düzenlenmiş olup, buna göre; mahsup işlemlerinden faydalanabilmek için (ihraç ürünü, buna ilişkin gümrük beyannamesinin tescili sırasında bulunduğu durum ve niteliğini gümrük denetiminden çıktığı sırada da aynen muhafaza etmesi ve bu haliyle Türkiye Gümrük Bölgesini terk etmesi, serbest bölgelere yapılan satışların ise buradan başka bir ülkeye ihraç edildiğinin tevsiki kaydıyla fiilen ihraç edilmiş sayılır.) itibaren en geç bir yıl içerisinde, ibrazı zorunlu belgelerle birlikte, doğrudan bağlı bulunduğu ihracatçı birliğine müracaat edilmesi gerekmektedir.

⁶³ Tarım ürünleri ihracatında, ihracatı müteakip ihracatçı hesabına açılacak mahsup hesabına alacak kaydedilecek miktarın, mamulün FOB ihraç bedeli üzerinden eğer ilgili azami ödeme oranını aşması halinde, azami ödeme oranı uygulanır.

Kutu 3: İhracat iadesi miktarının hesaplanması: yumurta

Örneğin; yumurta için ihracat iade miktarı her 1000 adet için 15 \$'dır. Miktar barajı %65, azami ödeme oranı ise %10'dur. Eğer gerçek/tüzel kişi 1000 baks (360.000 adet) yumurta ihraç ederse ve gümrük beyannamesi üzerindeki FOB satış tutarının da 50.000\$ olması halinde;

İade miktarı: (FOB satış tutarı)x(Miktar barajı)x(Azami ödeme oranı)

İade miktarı: 50.000x0,65x0,10=3250\$'dır.

Hak ediş tutarı; gümrük beyannamesinin 38 nci hanesinde yer alan net ağırlık ile miktar barajının çarpılması suretiyle elde edilir. İhracatçıların TCMB'ye gönderilen iadeleri için hak ediş belgesi düzenlenerek anılan Tebliğin 6 ncı maddesinde yer alan giderlerin söz konusu kamu kurumlarından mahsup edilmesi sağlanır.

İhracatçı firmalar hak edişlerinin en fazla %65'lik kısmını, ihraç ettikleri ürünü satın aldıkları veya söz konusu ürünün ihraç edebilmesi amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler kapsamında mal ve hizmet satın aldıkları firmalara; vergiler, vergi cezaları, SGK primleri, haberleşme giderleri (sabit telefon, telefaks vb.), enerji giderleri (elektrik ve doğalgaz), TMSF'ye ve ilgili tasfiye halindeki bankalara olan borçlar ve bunların gecikme zammı ve faizlerine ilişkin giderlerin mahsubunda kullanılmak üzere devredebilmektedirler.

Diğer taraftan; anılan Tebliğin 5 nci maddesi İhracat Bağlantılı Tarımsal Üretim Sözleşmesi kapsamında ihracat uygulamalarında ihracatçılara (iade miktarları ve azami ödeme oranları açısından) sağlanan ilave kolaylıkları düzenlemektedir.⁶⁴

Söz konusu EK-VII'de yer alan Tabloda listelenen ürünlerin içindeki

⁶⁴Bu sözleşme ile nihai ürünün ihracından sonra hem ihracatçı hem de üretici ihracat iadesinden faydalanır.

hammadeler dahilde işleme kapsamında ithal edilirse, bu ürünlere ilişkin ihracat iadesi hesaplamalarında net döviz girdisi esas alınmaktadır ve eğer bu ürünler ihraç edilmelerine müteakip Türkiye'ye geri getirilirse yararlanılan ihracat iadesi miktarının geri ödenmesi gerekmektedir.

Serbest dolaşıma giriş rejimi çerçevesinde ithal edilmiş yabancı malların ihracı, transit ticaret, sınır ve kıyı ticareti, bedelsiz ihracat, bağlı muamele ve takas, Gümrük Kanunu'nun 128 ile 134 üncü maddeleri çerçevesinde ithal edilerek işlenmesi sonucunda ihracat, hariçte işleme rejimi çerçevesinde ihracat, ihracat sayılan yurtiçi satış ve teslimler, gümrük hattı dışı eşya satış mağazalarında yapılan ihracat mahsup uygulaması dışında kalmaktadır. Anılan Tebliğin 12 ila 21 nci maddeleri arasında ise mahsup işlemlerinde dikkate alınacak özel hükümler düzenlenmektedir. Ayrıca; Ekonomi Bakanlığı (mülga Dış Ticaret Müsteşarlığı) İhracat Genel Müdürlüğü'nün 03.01.2011 tarih ve 97 sayılı yazıları ile 2010/10 sayılı Tebliğe ait uygulama usul ve esasları tespit edilmiştir.

4.3.5. 2011/2 sayılı Elma İhracatında İhracat İadesi Yardımı Yapılmasına İlişkin Tebliğ

06.04.2011 tarihli, 27897 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanarak 01.01.2011 tarihinden itibaren 01 Ocak- 31 Mayıs tarihleri arasında geçerli olmak üzere yürürlüğe giren 2011/2 sayılı Tebliğ ile aşağıdaki hususlar düzenlenmiştir:

1) DFİF ödenekleri çerçevesinde karşılanmak üzere, aşağıda Tablo-20'de belirtilen tarım ürününün ihracatını müteakip finansmanı; vergiler, vergi cezaları, SGK primleri, haberleşme giderleri (sabit telefon, telefaks vb.), enerji giderleri (elektrik ve doğalgaz), TMSF'ye ve ilgili tasfiye halindeki bankalara olan borçlar ve bunların gecikme zammı ve faizlerine ilişkin giderler⁶⁵, aşağıdaki tabloda belirtilen ihracat iade miktarı ve azami ödeme oranları dikkate alınarak ABD

⁶⁵ Belirtilen giderler anılan Tebliğin 3 üncü maddesinde düzenlenmiş olup, bu giderlerin mahsup edileceği hükme bağlanmıştır. 4 üncü madde de ise; mahsup işlemlerinden yararlanabilmek için, fiili ihraç tarihinden (ihraç ürünü, buna ilişkin gümrük beyannamesinin tescili sırasında bulunduğu durum ve niteliğini gümrük denetiminden çıktığı sırada da aynen muhafaza etmesi ve bu haliyle Türkiye Gümrük Bölgesini terk etmesi) itibaren en geç bir yıl içerisinde, ibrazı zorunlu belgelerle birlikte bağlı bulunduğu İhracatçı Birliğine müracaat edilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

doları karşılığı TL üzerinden mahsup yoluyla karşılanmaktadır.

Tablo 20: 2011/2 sayılı Tebliğe istinaden ihracat iadesinden faydalanan elmaya ilişkin ihracat iadesi tutarı(\$/Ton)

Madde adı	Tarife pozisyonu	İhracat miktarı	iadesi	Azami ödeme oranı
Elma	0808.10	50\$/Ton		%15

2) 5 ila 12 nci maddeleri arasında yer alan düzenlemeler 5.3.3 no.lu bölümde yer verilen 2010/10 sayılı Tebliğ hükümleri ile benzer hususlar içerdiğinden bu bölümde tekrar yer verilmemiştir.

Burada Resmi Gazete 'de yayımlanan düzenlemeler anlatılmaya çalışılmış olup, ihracat iadesine ilişkin alınan gizli Kararlardan bahsedilmemiştir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Devlet yardımları; kamu kanalı ile belli sektörler, işletmelere veya firmalara sağlanan maddi/gayri maddi destekler, avantajlar olarak tanımlanmakta olup, piyasanın işleyişine müdahale ederek fiyatlar aracılığıyla refah seviyesini ve gelir bölüşümünü etkilemektedir. Tarım ürünleri ihracatında sübvansiyon uygulanmasındaki temel amaç üretici gelir seviyesini muhafaza etmek, sektördeki fiyat dalgalanmalarına karşı kendi üreticisini korumak ve üreticinin uluslararası ölçekte pazar payını artırmaktır. Diğer taraftan; hükümetler yurtiçi piyasadaki dalgalanmaları stabilize etmek amacıyla da ihracat sübvansiyonu uygulamasına başvurmuşlardır. Arz yönünden yurtiçi piyasada istikrarlı ortam sağlamak için kullanılan ihracat destekleri dünya piyasasındaki oynaklığı artırarak ticaretin rekabetçi piyasa koşulları tarafından belirlenmesinden ziyade, sübvansiyoncu ülkenin yurtiçi politikaları tarafından belirlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu uygulamayadünya ticaret haddini değiştirebilen Kuzey ülkeleri⁶⁶ başvurmuştur.

Ayrıca ihracat sübvansiyonu, yüksek tarife oranlarının yol açtığı yüksek yurtiçi fiyatlar sebebiyle de uygulanmaktadır. Dolayısıyla, ilke olarak ihracat sübvansiyonlarının kaldırılması ticaret engellerinin sebep olduğu yurtiçi fiyatlar ile dünya fiyatları arasındaki farkı azaltacaktır. Bu durumun ihracat üzerindeki etkisi değerlendirilirken yurtiçi destekler ile tarife oranlarını da göz önünde bulundurulması zorunludur. Çünkü bu faktörleri düşürmeden sadece ihracat sübvansiyonlarını kaldırmak ihracat üzerinde sınırlı etki yaratacaktır.

İhracat sübvansiyonlarının uygulanmadığı, daha liberal bir ticaret senaryosu için fayda ve maliyet analizi yapılması gerekmektedir. Ancak bu konuda tarım ürünleri ihracatını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Arz yönünden konuyu ele aldığımızda; mevsimsel etkiler, arz gecikmeleri, dünya nüfus artışı, biyo-yakıt üretimi için toprağın tarımsal ürünler ile rekabeti vs. gibi birçok husus karşımıza

⁶⁶ Ticaret politikasına yön veren GÜ'ler "kuzey ülkeleri", bu ülkeler tarafından belirlenen dış ticaret haddini kabul edici konumunda olan GOÜ'ler "güney ülkeleri" olarak adlandırılmaktadır.

çıkılmaktadır. Diğer taraftan; dünya ölçeğinde ihracatı etkileyen, ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası, efektif döviz kuru oranları ve ülkelerin dünya ticaretindeki paylarının hesaplanmasında güçlükler vardır. Bu hususların sayısal olarak ölçümü hata paylarını barındırdığından konunun niceliksel analizinden ziyade bu çalışmada niteliksel değerlendirmesi yapılmaktadır.

Sübvansiyonların kaldırılmasının ülke refahı üzerindeki etkisi; ülkelerin net üretici veya net tüketici olmalarına göre farklılık yaratır. Sübvansiyonlar, tarımsal ürünün fiyatını düşürürken, net ithalatçının refahı artar, net ihracatçının refahı ise azalır. Net ihracatçı ülkede üreticinin refahında artış, tüketici grubun refahında azalış görülür. Ancak; ülkelerin ticaret statüleri uzun dönemde bu etkinin ne yönde şekilleneceği konusunda belirsizlik arz eder. Çünkü kısa dönemde negatif etki yaratan bir durum tersine dönebilmektedir.

Sübvansiyon sağlayan ülkeler refahı diğerlerine transfer etmektedirler. Uygulanan devlet yardımlarının kaldırılması ile dünya fiyatları artacağından GOÜ'lerin dünya ölçeğinde tarım sektöründeki ihracat paylarında artış, GOÜ'lerin ihracat paylarında ise azalış görülecektir. Ancak; işlenmiş tarım ürünü açısından da tam tersi bir durum karşımıza çıkacaktır.

Diğer taraftan; ihracat sübvansiyonunun kaldırılmasının ihracat miktarı üzerinde ve GOÜ'ler üzerinde etkilerini niceliksel açıdan analiz eden modeller geliştirilmiştir. Bu modellerden birkaçı; Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı tarafından gerçekleştirilen ATPSM (Tarımsal Ticaret Politikası Simülasyon Modeli), Bonn Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen WATSIM (Dünya Tarımsal Ticaret Simülasyon Modeli), Purdue Üniversitesi tarafından geliştirilen GTAP (Küresel Ticaret Analiz Projesi)⁶⁷ modelidir. Bu modellerin ortaya çıkardığı sonuçlar genel olarak;

- İhracat sübvansiyonları yanında yurtiçi desteklerin ve tarife oranlarının azaltılması veya ortadan kaldırılması ile ticaretin daha liberal bir hal

⁶⁷KIYMAZ, T. "Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması", DPT Yayını, 2008, s.79.

alacağı,

- Eğer hükümet politikaları nedeniyle yurtiçi piyasa, uluslararası piyasadan izole edilmiş ise ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasının en azından kısa dönemde üreticilerin refahı üzerinde sınırlı etki doğuracağıdır.

Ayrıca; ihracat sübvansiyonlarının dünya ölçeğinde etkisini analiz etmek için DTÖ yeterli veri sunmamaktadır. Genel olarak 2004'den itibaren GOÜ'lerin, DTÖ'deki bu konudaki taahhütlerine uygun hareket edip etmedikleri hususunda herhangi bir bilgi veya veri bulunmamaktadır. Şeffaflıktan uzak bu durum, birçok ülkenin taahhütlerini tutturamadıkları şüphesini doğurmaktadır.

Türkiye açısından; ihracat iadesi rakamlarına 2008 yılının ortalarından itibaren ulaşamamaktadır. Bu itibarla; veri sıkıntısı nedeniyle bu çalışmada Türkiye'de ihracat iadesi miktarının ihracat miktar endeksi üzerindeki anlamlı etki yaratıp yaratmadığı hususu ekonometrik olarak test edilememiştir.

İhracat yardımı uygulamaları ticaretin normal seyrini bozduğu ve firmaların uluslararası rekabet gücünü etkileyip ticarete saptırıcı etki yarattığından konu devletler üstü kurumlar aracılığıyla düzenlenmiştir. GATT ve devamında kurulan DTÖ'de tarım ürünleri ticaretindeki müdahaleleri disiplin altına almaya çalışan Tarım Anlaşması ve Sübvansiyon ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ile sübvansiyon uygulamalarına bir üst sınır getirilmiş olup, DTÖ 2005 Bakanlar Kurulu Konferansı'nda bu uygulamaların kaldırılması için nihai tarih tayin edilmiştir. GÜ'ler için bu tarih 2013 yılı sonu, GOÜ'ler için ise 2016 yılıdır. Ancak özel ve lehte muamele gereği GOÜ'lerin, ihracat geliştirme ve danışmanlık hizmetleri dışında alım-satım kalite iyileştirmesi, uluslararası nakliye masrafları, yurtiçinde hükümetler tarafından sağlanan nakliye ve navlun giderleri gibi uygulamalardan faydalanmalarına 2021 yılı sonuna kadar müsaade edilmiştir. Diğer taraftan; dolaylı yoldan ihracat sübvansiyonu etkisi doğuran hibe, uzun vadeli ve piyasa faiz oranından düşük faiz oranını haiz ihracat kredileri, ihracat kredi garantileri veya sigorta programları da

disiplin altına alınmaya çalışılmıştır. Örneğin; bu amaçla ihracat kredi programlarının vadeleri için üst sınır belirlenmiştir.

DTÖ taahhütleri, rekabet hukuku ve sektöre yüksek müdahalelerin OTP'deki bütçe harcamalarını artırmasına istinaden AB, OTP'de düzenlemelere gitmiştir. AB kendi içindeki ticarete Roma Antlaşması'nın hükümleri doğrultusunda ortak pazar ile bağdaşmayan devlet kaynakları aracılığıyla belirli malların üretiminde veya belirli alanlarda rekabeti bozucu şekilde veya bozma yönünde tehdit oluşturan yardımlara izin vermemektedir.

AB'nin üçüncü ülkeler ile ticaretinde uyguladığı ihracat sübvansiyonlarının temeli 386/90 sayılı Konsey Tüzüğü ile atılmış olup, 1234/2007 sayılı Konsey Tüzüğü'nde ise ihracat iadesi alacak ürünlerin kapsamlı KN tanımı yapılmış, sübvansiyon edilmiş ihracatın değer üzerinden ve miktar üzerinden uygulanmasına ilişkin sınırlar getirilmiş, ihracat iadesinden faydalanma koşulu ihracat lisansına sahip olmaya bağlanmıştır. İhracat iadesi miktarı; ürünün ihraç edileceği ülkenin uzaklığına göre değişmekte olup; işlenmiş ürünler için ise ihracat iadesi miktarı ürünün içindeki hammadde miktarına göre belirlenmektedir.

AB'de verilen ihracat iadelerinde amacın; DTÖ'deki taahhütler içinde kalarak dünya fiyatlarının AB içindeki tarımsal ürün fiyatlarından düşük olması nedeniyle, tarımsal ürün ihracatçılarının zararlarının tazmin edilmesi olduğu vurgulanmıştır. Diğer taraftan; dahilde işleme rejimi ile ithal edilen hammaddelerin, AB menşeli hammaddeler ile fiyat üzerinden rekabet ettiği ve bunun da üretici refahını olumsuz etkilediği anılan 1234/2007 sayılı Konsey Tüzüğü'nde belirtilmiştir.

Diğer taraftan; ihracat iadesi miktarları dönemsel olarak belirlenmekte olup, 1260/2010 sayılı Konsey Tüzüğü ile 2011 yılı için ihracat iadesi alacak ürün listesi ve bu ürünlere ait KN kodu tespit edilmiştir. Söz konusu Tüzük 31.12.2011 tarihinde yürürlükten kalkacaktır.

Konuya ilişkin olarak ülke uzaklıklarını dikkate alarak ürün bazında düzenlenen

Konsey Tüzükleri de mevcut olup, bu Tüzüklerde ülkeler uzaklıklarına ve gelişmişlik seviyelerine göre belli gruplar altında sıralanmış ve her sıra bir harfnumarası ile adlandırılmış olup⁶⁸, ihracat iadesi miktarı bu uzaklık oranlarına göre farklılaştırılmış şekilde uygulanmaktadır.

Türkiye'deki ihracat sübvansiyonu uygulamalarına baktığımızda DTÖ'ye olan taahhütlerimiz bakımından uygulamalar 2004 yılı öncesi ve sonrası diye iki bölüm şeklinde değerlendirilmektedir. 2004 yılı öncesinde Türkiye 44 üründe taahhütte bulunmuş olup, bu ürünler haricinde başka ürün grubunun ihracatında devlet yardımı uygulaması yasaklanmış ve 1996 ile 2004 yılları arasında bu uygulamalar için bütçe harcamalarında her yıl eşit oranda indirime gidilerek %24 oranında azalma sağlanması hedeflenmiştir. 2004 yılı ile 2016 yılları arasında da sübvansiyon için yapılan bütçe harcamalarının her yıl eşit oranda azaltılarak 2016 yılına kadar sıfırlanması öngörülmüştür.

Türkiye açısından ihracat iadesine ilişkin rakamlara 2008 yılından itibaren ulaşamadığından, 2016 yılında hedeflenen düzenlemenin uygulanıp uygulanmayacağı konusunda öngörüde bulunmak zordur. Ancak; 2004 yılı ile 2008 yılı arasında ödenen ihracat iadesi miktarlarının seyri 2016 yılının, ülkemiz ve diğer GOÜ'ler için erken bir tarih olduğu değerlendirilmektedir. Diğer taraftan; dünyada tüm sektörlerin ticaretinde liberalleşme eğilimleri hakimdir. Türkiye'de halen bazı tarımsal ürünlerde gıda güvenliği açısından tarife oranları yüksek tutulmaktadır. Gelecek dönemlerde sübvansiyonların kaldırılması ve tarife oranlarının düşürülmesi neticesinde oluşan serbest ticaret ortamı ürün fiyatlarını düşüreceğinden tarımsal üretici gelirlerine zarar verecektir. Ancak piyasaya kamu müdahalesi, rekabetçi piyasaların denge durumunda değişiklik yaratarak piyasanın optimal olmayan bir noktaya kaymasına yol açmaktadır. Kaynakların etkin dağılımı için kamu müdahalesinin sınırlanması serbest ticarete yaygın olan görüştür.

⁶⁸ Ülke grupları listesine 3846/87 sayılı Konsey Tüzüğü'nden ulaşılabilir.

Genel olarak Türkiye'de ve AB'de ihracata yönelik devlet yardımları aşağıdaki kriterler göz önünde bulundurarak verilmektedir:

- Verilen desteklerin hemen hepsi belirli bir süre için verilmektedir. Söz konusu süre limitleri, ihracatçı firmaların uzun vadede öz kaynaklarını kullanarak rekabet güçlerini artırmaları amaçlandığı için öngörülmüştür.
- Firma giderlerinin hepsi hiçbir zaman destek kapsamına alınmamaktadır, firmaların yaptığı harcamaların belirli bir bölümünün kendi kaynakları ile karşılanması amaçlanmaktadır.
- Harcamaların faturalandırılması ve ödemelerin bankacılık kanalıyla yapılması zorunludur.

Türkiye'de ihracat sübvansiyonlarına ilişkin mevzuat düzenlemelerinin AB'den farklılaştığını görmekteyiz. Türkiye'de ihracat iadeleri verilmesine ilişkin olarak; ihracat lisansı aranması şartı ile uzaklığa ve ülkenin milli gelir durumuna göre ödenen iade miktarının farklılaşması gibi hususlar bulunmamaktadır. Ayrıca; dönemsel olarak yayımlanan ve yılsonunda yürürlükten kalkan Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliğlerinde ihracatın ne kadarının iadede yararlanacağını gösteren "ihracat iade miktarı" ve ödenecek maksimum iade miktarını gösteren "azami ödeme oranı" olarak iki ayrı tanım yapılmaktadır. AB'de ihracat iadesi alacak temel ürünler (süt ve sütürünleri, yumurta, işlenmiş tarım ürünleri, kümes hayvanları eti, domuz eti, sığır ve dana eti vs. gibi ürünler) için ihracat iadesi miktarı ayrı Tebliğlerde düzenleme bulunmaktadır. Türkiye'de birçok ürün için ihracat iadesi miktarı sadece tek tebliğde düzenlenmekte, spesifik ürünler için (örneğin; elma) ihracat iadesi miktarı belli dönemler arasında geçerli olmak üzere ayrı tebliğlerde düzenlenmektedir. AB tarafından düzenlenen Komisyon Tüzüklerinde iadede yararlanacak ürünlere ait 10 haneli KN numaraları belirtilirken; Türkiye'deki Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliğlerinde ürünlerin 4 haneli tarife pozisyonları veya 6 haneli Armonize Kodlar belirtilmektedir.

Konuya ilişkin olarak; ihracat iadesine konu olan ürünlerin ihracatının gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti için söz konusu Tebliğlerde belirtilen ürünlere ait 4 haneli veya 6 haneli tarife pozisyonları o ürünleri tanımlamak açısından yeterli olmamaktadır. Örneğin; süt tozu için önerilen 4 haneli tarife pozisyonu aslında süt ve kremler için kullanılabilir. Bu itibarla; iadede faydalanacak ürünün tanımlanmasında ve bu ürünün ihracatının takip edilmesinde sıkıntılar yaşanmaktadır.

Yukarıda anlatılan sorunların ortadan kaldırılması için bu konuda çıkarılan Tebliğlerin Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile koordineli şekilde yürütülmesi, eşya tanımlarının Gümrük Tarife Cetvelinde (TGTC) belirtilen 12 haneli Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu dikkate alınarak yapılması gerekmektedir. Dolayısıyla ihracat iadesinden faydalanacak ürünün ihraç edilip edilmediğinin BİLGE sisteminde kontrolünün daha etkin sağlanacağı değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan; ihracat iadelerinde amaç sektörü seçici olarak korumak ise bu seçiciliğin; ihracat iadesine ilişkin Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Tebliğleri veya Kararlarda, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ve taşıma maliyetleri, navlun gibi hususlardan dolayı ihraç edilecek ülkenin uzaklığı da gözetilerek ihracat iadesi miktarlarının belirlenmesi ile sağlanacağı düşünülmektedir. Bu uygulamalarda bebek endüstriler tezindekine benzer hedef güdülmeli ve yardımların zamanla azaltılarak sektörün kendine yeterliliği sağlanmalıdır.

- Tarım ürünleri ihracatında devlet yardımlarının yerinde kullanılıp kullanılmadığının kontrol altına alınması ve sektördeki kayıtdışılığın önlenmesi için mevzuat düzenlemelerinde belirtilen eşya tanımları, AB'deki uygulamalara benzer şekilde Gümrük Tarife Cetvelindeki tanımlarla uyumlu olarak (12 haneli tanım) yapılmalı,
- Sektör geçici ve seçici olarak korunmalı; geçici korumanın dönemsel ödenen iade miktarları ve zamanla azaltılan iade miktarları ile, seçici korumanın ise ihraç edilecek ülke durumu (GOÜ ise daha düşük oranda, GÜ ise daha yüksek oranda iade miktarı verilmesi) ve ülkeler arasındaki

mesafe gözetilerek iade miktarının belirlenmesi ile sağlanmasıhususları, uygulamalarda şeffaflığı artırarak ahlaki tehlike probleminin⁶⁹ önüne geçilmesini sağlayacak ve piyasaların rekabetçi yapısı ön planda tutularak daha liberal ve kaynak dağılımının etkin sağlandığı bir ticaret sistemi oluşturacaktır.

⁶⁹ Bu terim; ihracat iadesi aldıktan sonra ihracat işlemi gerçekleştirilmemesi halinde oluşacak problemi ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Genel

AY, A., ve YAPAR, S., "**Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye**", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2005, sayı 13.

AYDIN, C., "**Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları**", AB Genel Sekreterliği Uzmanlık Tezi, 2004.

AYALP, E., "**Restructing Agriculture and Adaptive Process in Rural Areas :The Case of Cotton Sector in Adana-Karataş**", 2007.

BEGHIN, J.C., et.al., "**Global Agricultural Trade and the Doha Round: What Are the Implications for North and South?**", Working Paper 02-WP 308, Center for Agricultural and Rural Development, 2002.

ÇAKMAK, E. ve KASNAKOĞLU, H., "**Tarım Sektöründe Türkiye Ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi**", Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, 2001.

CLAPP, J., "**WTO Agricultural Trade Battles and Food Aid**", Third World Quarterly, Vol. 25, No. 8, 2004, s. 1439-1452.

DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2006.

European Commission, "**The Common Agricultural Policy Explained**", 2005, s.5-36.

European Commission, "**The CAP towards 2020: Legal Proposals**", DG Agriculture and Rural Development, s5., 2011a.

European Commission, "**CAP towards 2020**", Commission Staff Working Paper Impact Assessment, , s6., 2011b.

European Commission, "**The CAP towards 2020: meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future**", DG for Agriculture and Rural Development, 2011c.

EUROSTAT/Comext, 2011.

EUROSTAT, "**Food: From Farm to Fork**", 2011.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, "**Uluslararası Tarımsal İlişkiler ve Avrupa Birliğine Uyum Komisyonu Çalışma Belgesi**", II Tarım Şurası.

- GIANNAKAS, K., **The Normative Efficiency Ranking of Output and Export Subsidies under Costly and Imperfect Enforcement**", *Agricultural Economics Review*, [2009.vol.10](#), s.5-17.
- GOHIN, A., ve GAUTIERL, P., **The Phasing Out Of EU Agricultural Export Subsidies: Impacts Of Two Management Schemes**', *Economie Internationale* 101 (2005), P. 5-27.
- HUDEC, R., **"Does The Agreement On Agriculture Work? Agricultural Disputes After Uruguay Round"**, 1998.
- JOSLING, T., **"The Uruguay Round Agreement on Agriculture: A Forward-Looking Assessment"**, OECD, 1998.
- KALANLAR, Ş., **"Doha'nın Türk Tarımına Etkileri"**, *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Sayı:6, Nüsha:1, 2004.
- KIYMAZ, T., **"Dünya Tarım Piyasalarında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması"**, DPT Yayını, 2008.
- KIYMAZ, T., **"Avrupa Birliği'nde Ve Türkiye'de Temel Ürünlerde (Hububat, Şeker Ve Süt) Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikaları Ve Bunların Ham Madde Temini Açısından Gıda Sanayine Etkileri"** DPT Uzmanlık Tezi, 2000.
- KERKELA, L., et.al., **"The Impacts of WTO Export Subsidy Abolition On The Agro-Food Industry In The EU: A Preliminary Assessment"**, *Vatt Discussion Papers*, 2005.
- OECD-FAO *Agricultural Outlook 2010-2019*, 2010.
- OECD-FAO, *Agricultural Outlook 2005-2014*, 2005..
- OECD, **"A Forward-Looking Analyses Of Export Subsidies In Agriculture"**, 2010.
- MOREDDU, C., **"Distribution of Support and Income in Agriculture"**, *OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers*, No. 46, OECD Publishing, 2011.
- PERKİN, A.Y., **"Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesi ile Birlikte AB Ortak Tarım Politikasında Olabilecek Değişimler ve Türkiye"**, *Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı AB Uzmanlık Tezi*, 2008.

- PETERS, R., "**Roadblock To Reform: The Persistence of Agricultural Export Subsidies**", 2006, s11.
- SEYMEN, D., "**İhracatta Devlet Yardımları**", Dokuz Eylül Üniversitesi, Sunum, 2010.
- TANGERMANN, S., "**Has The Uruguay Round Agreement on Agriculture Worked Well?**", International Agricultural Trade Research Consortium, Working Paper, 2001.
- TARAKÇIOĞLU, M., "**Uruguay Turu Sonrası Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile Ulusal Tarım Destekleme Politikalarına Getirilen Kısıtların İncelenerek Türkiye İçin Değerlendirilmesi**", DPT Uzmanlık Tezi , 2000.
- TARAKÇIOĞLU, M., "**AB Yolunda Tarımda Devlet Yardımları**", Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, AB Yolunda Tarımda Devlet Yardımları ve Tarımsal Ürünler İhracatı Toplantısı, 2008.
- TİRELİ, G., "**Avrupa Birliğinde Tarımsal Destekler**", Gümrük Müsteşarlığı Uzmanlık Tezi, 2004.
- USDA, "**Agriculture in the WTO Situation and Outlook Series**", Economic Research Service Briefing Note, 1998.
- WTO, "**Negotiations On Agriculture**", Committee on Agriculture Special Session, 2001.
- WTO, "**Revised Draft Modalities For Agriculture**", Committee on Agriculture Special Session, 2008.
- World Region Export, 2010.
- WTO, Annual Report, 2011.
- WTO, Doha Round Text, 2011.
- World Trade Report, "**Çok Tarafli Ticaret Sisteminin 60 Yılı: Başarılar ve Engeller**", 2007.
- YILMAZ, N., "**Avrupa Birliği Ortak Ticaret Politikası ve Türkiye Tarımının Uyumunu**", AB Uzmanlık Tezi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2008.
- ZEMHERİ, O., "**AB'ye Üyelik Yolunda Tarımda Devlet Yardımlarının Düzenlenmesi**" , DPT Uzmanlık Tezi, 2010.

İnternet Kaynakları

Akademi İktisat, Avrupa Birliği Ortak Rekabet Politikası Çerçevesinde Rekabet Ve Devlet Yardımları: Türkiye Açısından Değerlendirme Ve Mevzuat Uyumu, http://www.akademiktisat.net/calisma/ab_tr/ab_rekabet_dozyakisir.htm,
 EUROPA, OTP Bütçesi, <http://eur-lex.europa.eu/budget/data/D2010VOL4/EN/nmc-titleN123A5/index.html>,
 FAO, Multilateral Trade Negotiations On Agriculture, <http://www.fao.org/docrep/003/x7353e/x7353e03.htm>,
 GATT Anlaşma Metni, http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_02_e.htm
 TÜİK (<http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/anaSayfa.do>)
 Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>,
 WTO, Backgrounder: Export Subsidies and Competition, http://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negs_bkgrnd08_export_e.htm Agriculture Negotiations,
 YÜRÜKÇÜ, A., "**Ortak Tarım Politikasının Geleceği**", 2 Haziran 2011 Sunum, diabk.tarim.gov.tr/sunum0102062011/otp.sunum.web.pdf

Mevzuat Kaynakları

DTÖ Kuruluş Anlaşması, 11/01/1995 tarihli ve 22168 sayılı Resmi Gazete
 14/2008 sayılı Konsey Tüzüğü, 11/01/2008 tarihli Resmi Gazete
 3846/87 sayılı Konsey Tüzüğü, 29/12/2010 tarihli Resmi Gazete
 386/90 sayılı Konsey Tüzüğü, 25/01/1993 tarihli Resmi Gazete
 1260/2010 sayılı Konsey Tüzüğü, 29.12.2010 tarihli Resmi Gazete
 1234/2007 sayılı Tarım Alanında Ortak Piyasa Düzeni (Tek Ortak Piyasa Düzeni) Tesis Edilmesi Ve Belirli Tarım Ürünlerinin Spesifik Hükümlere Tabi Tutulmasına İlişkin Konsey Tüzüğü
 2006/7 sayılı İhracı Kayda Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ, 06.06.2006 tarihli ve 26190 sayılı Resmi Gazete

2011/2 sayılı Elma İhracatında İhracat İadesi Yardımı Yapılmasına İlişkin Tebliğ,
06.04.2011 tarihli ve 27897 sayılı Resmi Gazete

2007'den 2013'e Tarım ve Ormancılık Sektörlerinde Devlet Yardımlarına İlişkin
Topluluk Kılavuzu, 27.12.2006 tarihli Resmi Gazete

Avrupa Ekonomik Alan Anlaşması, 03.01.1994 tarihli Resmi Gazete

Ekonomi Bakanlığı (Dış Ticaret Müsteşarlığı) İhracat Genel Müdürlüğü'nün
03.01.2011 tarih ve 97 sayılı yazıları ile 2010/10 sayılı Tebliğ

Elma İhracatında İhracat İadesi Yardımı Yapılmasına İlişkin Tebliğ, (Tebliğ
No:2011/2), 06.04.2011 tarihli ve 27897 sayılı Resmi Gazete.

İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kapsamında Destekleme Ve Fiyat İstikrar
Fonundan Yapılan Ödemelere İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik,
19.03.2011 tarihli ve 27879 sayılı Resmi Gazete

Tarımsal Ürünlerde İhracat İadesi Yardımlarına İlişkin Para-Kredi Ve
Koordinasyon Kurulu Tebliği, (Tebliğ No: 2010/10), 24.11.2010 Tarihli Ve
27795 Sayılı Resmi Gazete.

TARIC'e ilişkin 2658/87 sayılı Konsey Tüzüğü (28/10/2011 tarihli Resmi
Gazete'de yayımlanan 1006/2011 Konsey Tüzüğü ile değişik, L 282)